

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет психології

Кафедра соціальної психології

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему:

«Психологічні фактори успішності навчання у дітей з різними типами
темпераменту»

Виконала: студентка IV курсу,

ДПс-41 групи

спеціальності 053 «Психологія»

(шифр і назва спеціальності)

Яневич Д. І

Керівник Когутяк Н.М.

(прізвище та ініціали)

Рецензент Пілецький В.С

(прізвище та ініціали)

Івано-Франківськ – 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ НА УСПІШНІСТЬ НАВЧАННЯ У ДІТЕЙ З РІЗНИМИ ТИПАМИ ТЕМПЕРАМЕНТУ.....	6
1.1. Поняття успішності навчання та основні підходи до її вивчення.....	6
1.2. Темперамент як психологічна характеристика особистості: основні типи та їх особливості.....	9
1.3. Взаємозв'язок темпераменту з когнітивними та емоційно-мотиваційними аспектами навчальної діяльності.....	12
Висновки до першого розділу.....	15
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ НА НАВЧАЛЬНУ УСПІШНІСТЬ ДІТЕЙ З РІЗНИМИ ТИПАМИ ТЕМПЕРАМЕНТУ.....	16
2.1. Вибірка дослідження.....	16
2.2. Методики оцінювання темпераменту та успішності навчання.....	17
2.3. Аналіз отриманих результатів та виявлення тенденцій.....	19
2.4. Рекомендації для психолога, батьків та педагогів.....	34
Висновки до другого розділу.....	36
ВИСНОВКИ.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	40
ДОДАТКИ.....	45
Додаток А. Методика на вивчення властивостей темпераменту /Дитячий варіант тесту Айзенка.....	45
Додаток Б. ТЕСТ ШКІЛЬНОЇ ТРИВОЖНОСТІ ФІЛІПСА.....	49
Додаток В. Відповіді дітей до тесту шкільної тривожності Філіпса.....	54
Додаток Г. Відповіді дітей до дитячого варіанту тесту Айзенка.....	58
Додаток Д. Таблиці по кожному фактору розподілу відповідей респондентів за методикою «Тест шкільної тривожності Філіпса».....	62
Додаток Е. Таблиці розподілу відповідей за допомогою дитячого варіанту тесту Айзенка.....	66

ВСТУП

Актуальність теми. Проблема індивідуальних особливостей навчальної діяльності дітей є однією з ключових у сучасній педагогічній та психологічній науці. Темперамент визначає стиль поведінки, швидкість адаптації, емоційну стійкість та рівень активності дитини, що безпосередньо впливає на її успішність у навчанні. Дослідження взаємозв'язку між темпераментом і навчальною діяльністю дозволяє розробити ефективні педагогічні стратегії для індивідуалізації освітнього процесу, що особливо важливо в умовах реформування освіти та впровадження компетентнісного підходу до навчання.

Об'єктом дослідження є процес навчальної діяльності дітей молодшого та середнього шкільного віку.

Предметом дослідження є вплив психологічних факторів, зумовлених типом темпераменту, на успішність навчання дітей.

Мета дослідження – визначити особливості впливу темпераменту на навчальну успішність дітей, виявити ефективні методи індивідуального підходу до навчання з урахуванням темпераментних особливостей учнів.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати взаємозв'язок темпераменту з когнітивними та емоційно-мотиваційними аспектами навчальної діяльності.
2. Описати вибірку дослідження та методики оцінювання темпераменту та успішності навчання.
3. Проаналізувати отримані результати, виявлені тенденції та оцінити особливості навчання дітей різних темпераментів: сильні та слабкі сторони.
4. Запропонувати ефективні стратегії та методи навчання для кожного типу темпераменту.

Стан наукової розробки проблеми. Останні наукові дослідження підтверджують значний вплив темпераменту на успішність навчання дітей. Дослідники зазначають, що різні типи темпераменту по-різному корелюють із когнітивними здібностями та рівнем адаптації до навчального середовища (Т. О.

Третяк, О. В. Севериновська, М. З. Бойко). Зокрема, сангвініки й холерики демонструють вищу активність у навчальному процесі, легше пристосовуються до нових викликів, тоді як флегматики та меланхоліки потребують більше часу для адаптації, але можуть досягати високих результатів завдяки методичному підходу та зосередженості (М. А. Лебедев).

Вплив темпераменту простежується також у самореалізації особистості в навчальному процесі. Дослідження підтверджують, що діти з переважно сангвінічним або холеричним темпераментом більш схильні до активного залучення в освітні заходи, тоді як меланхоліки частіше стикаються з труднощами через підвищену чутливість та схильність до тривожності (А. С. Сушко). Водночас рівень адаптації та успішності навчання значною мірою залежить від педагогічних підходів та умов освітнього середовища, що підтверджують дослідження щодо впливу дистанційного навчання на формування компетентностей (Л. С. Плетеницька, О. Р. Алексєєва, І. Г. Павленко).

Крім того, психологічні фактори, зокрема самооцінка та рівень комунікативної компетентності, значною мірою визначають ефективність навчальної діяльності студентів із різними типами темпераменту (С. В. Пухно; В. Р. Стрільчук). Встановлено, що соціальний інтелект і психологічна стійкість відіграють важливу роль у досягненні успішності, особливо в умовах воєнного часу (А. І. Буровицька). Таким чином, проблема взаємозв'язку темпераменту та успішності навчання є актуальною та потребує подальших досліджень для розробки диференційованих підходів до навчання дітей із різними психологічними характеристиками.

Методи дослідження:

1. Теоретичні методи:
 - аналіз та узагальнення наукової літератури з психології та педагогіки;
 - порівняльний аналіз концепцій темпераменту та успішності навчання.

2. Емпіричні методи:

- спостереження за навчальною діяльністю дітей;
- психодіагностичні методики: дитячий варіант тесту Айзенка та тест

шкільної тривожності Філіпса.

3. Методи статистичної обробки даних:

- кількісний та якісний аналіз отриманих результатів;
- кореляційний аналіз взаємозв'язку між типом темпераменту, рівнем

шкільної тривожності та навчальними досягненнями.

Структура даної роботи, визначена метою та завданнями, складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ НА УСПІШНІСТЬ НАВЧАННЯ У ДІТЕЙ З РІЗНИМИ ТИПАМИ ТЕМПЕРАМЕНТУ

1.1. Поняття успішності навчання та основні підходи до її вивчення

Успішність навчання – це складний та багатовимірний показник, який відображає рівень засвоєння знань, умінь і навичок студентами чи учнями. Вона характеризує не лише академічні результати, а й загальний рівень розвитку особистості, її мотивацію до навчання, когнітивні здібності та здатність застосовувати здобуті знання на практиці. Успішність навчання є важливим критерієм оцінювання ефективності освітнього процесу та показником професійної підготовки фахівців у різних галузях [21, с. 64-68].

Основою успішності навчання є комплекс різноманітних чинників, зокрема інтелектуальні здібності, рівень самоорганізації, мотивація до навчання, соціальне середовище та особистісні характеристики. Важливу роль відіграє когнітивний потенціал учня або студента, який визначає швидкість обробки інформації, здатність до запам'ятовування та аналізу отриманих знань. Проте не менш значущими є й емоційні та мотиваційні аспекти, оскільки навіть високий рівень інтелектуальних здібностей може не призводити до високої успішності без достатньої внутрішньої мотивації та наполегливості [11, с. 32].

Розглядаючи успішність навчання, варто враховувати й різні підходи до її оцінювання. Традиційно цей показник визначається на основі академічних оцінок, тестів і підсумкових результатів, однак сучасні дослідження акцентують увагу на тому, що успішність не обмежується лише оцінками. Вона включає вміння студента адаптуватися до змін, критично мислити, працювати в команді, застосовувати отримані знання у практичних ситуаціях. Саме тому сучасні освітні методики орієнтовані на комплексний розвиток особистості, що

дозволяє досягти успіху не лише в навчанні, а й у професійній діяльності [35, с. 372-379].

Поняття успішності навчання розглядається в наукових дослідженнях як комплексний феномен, що охоплює академічні досягнення, розвиток компетентностей та соціально-психологічну адаптацію студентів. У роботі Л. С. Плетеницької, О. Р. Алексєєвої та І. Г. Павленко аналізується вплив дистанційного навчання на академічну успішність майбутніх педагогів, зокрема у контексті формування професійних компетентностей відповідно до концепції Нової української школи. Автори підкреслюють, що гнучкість навчального процесу та адаптивність до цифрових технологій є ключовими факторами підвищення ефективності навчання в умовах дистанційної освіти [22, с. 1-14].

Фактори ефективності кооперативного навчання розглядають В. Галузьяк та О. Макодай, підкреслюючи, що інтерактивні методи навчання сприяють підвищенню академічної успішності студентів. У дослідженні акцентується увага на тому, що кооперативне навчання не лише покращує засвоєння знань, а й розвиває комунікативні та соціальні навички, що є важливим компонентом загальної навчальної ефективності [7, с. 63-76].

Самооцінка студентів як важливий чинник успішності навчання досліджується у роботі С. В. Пухно. Автор вказує, що рівень самооцінки безпосередньо впливає на мотивацію до навчання та академічну продуктивність. Студенти з адекватною самооцінкою демонструють вищу впевненість у своїх знаннях та краще адаптуються до освітніх викликів, тоді як занижена самооцінка може призводити до невпевненості та низької навчальної ефективності [25, с. 35-39].

Соціальний інтелект як один із психологічних факторів, що визначає успішність навчання школярів, досліджується у роботі Л. Прокоф'євої та І. Лебедевої. Автори доводять, що розвинені комунікативні навички та здатність до міжособистісної взаємодії сприяють кращій адаптації до навчального середовища та підвищують рівень академічних досягнень [24, с. 112-115].

Тривожність як фактор, що впливає на успішність навчання студентів, розглядається у дослідженні Т. І. Логвиненко. Автор зазначає, що високий рівень психологічної тривожності може негативно впливати на когнітивні процеси, знижуючи концентрацію уваги та навчальну продуктивність. Разом із цим, розробка методів емоційної регуляції та психологічної підтримки може сприяти зниженню впливу тривожності на академічні результати [18, с. 70-73].

Важливу роль у досягненні навчальної успішності відіграє комунікативна компетентність, що досліджується у роботі В. Р. Стрільчука. Автор підкреслює, що здатність ефективно взаємодіяти з викладачами та однолітками позитивно впливає на рівень навчальних досягнень. Зокрема, розвиток комунікативних навичок сприяє кращому сприйняттю інформації та активнішій участі студентів у навчальному процесі [27, с. 37].

О. І. Козьменко розглядає питання професійної успішності випускників як результату ефективності вищої освіти. Автор акцентує увагу на тому, що якісна освіта, яка включає як академічну підготовку, так і розвиток практичних навичок, є визначальним чинником майбутнього професійного успіху студентів [14, с. 23-25].

Особливості резильєнтності студентів під час навчання в умовах воєнного часу досліджуються у роботі А. І. Буровицької. Автор наголошує, що психологічна стійкість та здатність адаптуватися до складних обставин є важливими чинниками академічної успішності. У дослідженні підкреслюється необхідність створення підтримуючого освітнього середовища для студентів у кризових умовах [2, с. 17-23].

Загалом, успішність навчання – це не просто відображення знань у вигляді оцінок, а багатогранний процес, який формується під впливом різних когнітивних, емоційних, мотиваційних і соціальних чинників. Висока успішність є результатом взаємодії багатьох аспектів особистісного розвитку, а також ефективного освітнього середовища, яке сприяє не лише академічному прогресу, а й формуванню всебічно розвиненої, конкурентоспроможної особистості.

1.2. Темперамент як психологічна характеристика особистості: основні типи та їх особливості

Темперамент – це одна з найважливіших індивідуально-психологічних характеристик особистості, яка визначає динаміку психічної діяльності людини, її поведінку, емоційні реакції та стиль взаємодії з навколишнім світом. Він є вродженою властивістю людини, що залишається відносно стабільною протягом усього життя. Темперамент впливає на швидкість мислення, ступінь емоційної збудливості, рівень активності та спосіб реагування на життєві ситуації [26, с. 178].

Темперамент як психологічна характеристика особистості визначає динаміку поведінки, емоційну чутливість, швидкість реакцій і стиль взаємодії людини з навколишнім середовищем. У дослідженні Н. Харченко та М. Дробика розглядається вплив темпераменту на адаптаційні процеси студентів різної статі. Автори зазначають, що представники різних типів темпераменту по-різному реагують на стресові ситуації, що визначає їхню здатність до соціальної та академічної адаптації [34, с. 113-120].

Зв'язок темпераменту з самореалізацією особистості аналізує А. Сушко, підкреслюючи, що певні властивості темпераменту сприяють активному самовираженню, тоді як інші можуть обмежувати особистісний розвиток. Дослідження показує, що екстраверти більш схильні до ініціативності та відкритості в досягненні цілей, тоді як інтроверти можуть відчувати труднощі у соціальній взаємодії, що впливає на їхню самореалізацію [28, с. 380-382].

Розширене дослідження А. С. Сушка ще глибше розкриває взаємозв'язок між темпераментом та особистісним розвитком. У роботі розглядаються основні типи темпераменту – холерик, сангвінік, флегматик, меланхолік – та їхній вплив на професійну діяльність і соціальну поведінку. Особлива увага

приділена адаптаційним механізмам, які формуються на основі індивідуальних властивостей нервової системи [29, с. 17].

Темперамент як визначальний фактор у професійній діяльності аналізується у дослідженні Л. Муравицької. Авторка доводить, що певні типи темпераменту краще адаптуються до специфічних видів діяльності: холерики демонструють високу активність та ініціативність, тоді як флегматики вирізняються стабільністю та витривалістю у виконанні монотонних завдань [20, с. 14].

Взаємозв'язок темпераменту та самореалізації також розглядається у роботі А. Білополи та О. Сергієні. Дослідники зазначають, що особливості нервової системи впливають не лише на загальну поведінку особистості, а й на рівень її мотивації та впевненості у власних силах. Наприклад, сангвініки мають більшу схильність до активної соціальної взаємодії, що сприяє їхньому кар'єрному зростанню та особистісному розвитку [1, с. 20-22].

У статті «Темперамент як характеристика особистості» висвітлюються загальні поняття про темперамент, його значення у психології та особливості прояву. Описуються класичні підходи до розподілу типів темпераменту та їхні відмінності на рівні емоційних реакцій, швидкості прийняття рішень та соціальної взаємодії [30].

М. Д. Прищак та М. А. Мацко у своїй роботі розглядають темперамент у контексті психічних властивостей особистості. Автори наголошують, що темперамент має біологічну основу і є відносно стабільною характеристикою людини, яка визначає її поведінкові прояви протягом усього життя [23].

В. Котигорошко аналізує історичний розвиток концепції темпераменту, починаючи від античних теорій Гіппократа та Галену до сучасних психологічних досліджень. Автор розкриває особливості кожного типу темпераменту та наводить приклади їх прояву у різних сферах життя [16].

У психології існує кілька класифікацій темпераменту, однак найбільш відомою та поширеною є концепція, запропонована давньогрецьким лікарем Гіппократом і розширена пізніше І. П. Павловим. Вона поділяє темпераменти на

чотири основні типи: сангвінічний, холеричний, флегматичний та меланхолійний. Кожен із цих типів має свої характерні особливості, які проявляються у швидкості реакцій, рівні емоційної чутливості, працездатності та соціальної активності.

Нижче подана таблиця 1.1 з основними типами темпераменту та їх особливостями [10, с. 78-81].

Таблиця 1.1

Основні типи темпераменту та їх особливості

Тип темпераменту	Основні характеристики
Сангвінік	Жвавий, товариський, емоційно стійкий, швидко адаптується до змін, енергійний, легко перемикається між завданнями.
Холерик	Імпульсивний, енергійний, емоційно нестабільний, схильний до лідерства, рішучий, але може бути запальним і нетерплячим.
Флегматик	Спокійний, врівноважений, неквапливий, послідовний у діях, стійкий до стресу, однак може бути пасивним і повільно пристосовуватися до змін.
Меланхолік	Чутливий, емоційно вразливий, схильний до самоаналізу, часто має схильність до творчості, однак може бути невпевненим і схильним до тривожності.

Темперамент відіграє важливу роль у формуванні поведінкових особливостей особистості та впливає на взаємодію людини із зовнішнім середовищем. Люди з різними типами темпераменту по-різному сприймають інформацію, реагують на стресові ситуації та взаємодіють із суспільством. Наприклад, сангвініки легко знаходять спільну мову з оточенням, швидко адаптуються до нових умов, тоді як флегматики більше схильні до стабільності й не люблять зміни. Холерики проявляють активність, ініціативність і прагнуть домінувати, що може бути корисним у лідерських ролях, але водночас їхня імпульсивність іноді створює конфліктні ситуації. Меланхоліки ж мають високу чутливість і схильність до глибокого аналізу, що може допомагати їм у творчих та інтелектуальних сферах, але робить їх більш вразливими до стресу [13, с. 108-118].

Оскільки темперамент є вродженою характеристикою, його неможливо змінити повністю, але можна навчитися регулювати поведінкові особливості,

використовуючи сильні сторони кожного типу. Наприклад, людина з холеричним темпераментом може навчитися контролювати свою імпульсивність, а меланхолік – розвивати стійкість до стресів. Саме тому розуміння власного типу темпераменту та його особливостей допомагає особистості ефективно розвиватися, вибудовувати стратегії поведінки та досягати успіху у професійній і соціальній сферах.

Загалом, темперамент є базовою складовою психічної діяльності людини, що впливає на її стиль життя, комунікативну взаємодію та рівень адаптації до змін. Врахування темпераментних особливостей є важливим не тільки в особистісному розвитку, а й у професійному середовищі, педагогічній діяльності та психологічному консультуванні.

1.3. Взаємозв'язок темпераменту з когнітивними та емоційно-мотиваційними аспектами навчальної діяльності

Темперамент як індивідуально-психологічна характеристика відіграє важливу роль у процесі навчальної діяльності, визначаючи особливості засвоєння інформації, рівень мотивації, здатність до концентрації уваги та емоційну реакцію на труднощі. Когнітивні процеси, такі як пам'ять, мислення та увага, формуються під впливом темпераменту, що може сприяти або, навпаки, ускладнювати ефективність навчання. Також емоційно-мотиваційні аспекти, зокрема рівень наполегливості, схильність до самоконтролю та ставлення до невдач, тісно пов'язані з особливостями темпераменту [8, с. 271-274].

Вплив темпераменту на когнітивні та емоційно-мотиваційні аспекти навчальної діяльності [9, с. 374-377]:

1. Сангвініки швидко засвоюють інформацію, проте можуть бути неуважними до деталей і схильними до частих перемикань між завданнями.

Їхня висока соціальна активність сприяє інтерактивному навчанню, але може заважати довготривалій концентрації.

2. Холерики відзначаються високою працездатністю та ентузіазмом, але їхня імпульсивність може спричинити проблеми з самоконтролем та довготривалим фокусом на складних завданнях.

3. Флегматики проявляють витривалість у навчанні, добре концентруються на завданнях і ретельно опрацьовують інформацію, проте можуть потребувати більше часу для адаптації до нових умов.

4. Меланхоліки відзначаються глибоким аналізом матеріалу, високою здатністю до саморефлексії, але можуть страждати від надмірної тривожності, що заважає ефективному засвоєнню інформації та знижує мотивацію [15, с. 21].

Взаємозв'язок темпераменту з когнітивними та емоційно-мотиваційними аспектами навчальної діяльності є важливим фактором академічної успішності студентів. У матеріалі «Взаємозв'язок темпераменту з іншими характеристиками особистості» розглядаються особливості взаємодії темпераменту з іншими психічними рисами людини. Підкреслюється, що темперамент впливає на стиль навчання, стійкість уваги, швидкість засвоєння інформації та рівень емоційної напруги під час інтелектуальної діяльності [4].

Т. О. Третяк, О. В. Севериновська та М. Бойко у своїй роботі аналізують зв'язок між успішністю навчання, когнітивними здібностями та психофізіологічними особливостями студентів. Дослідження доводить, що тип темпераменту визначає рівень когнітивної витривалості: холерики та сангвініки мають високу швидкість обробки інформації, тоді як флегматики демонструють ретельність і стабільність у навчанні [32, с. 18-26].

У статті М. А. Козігори розглядається вплив темпераменту на навчальну діяльність молодших школярів. Авторка зазначає, що активність і емоційність дітей із різними типами темпераменту впливають на їхнє сприйняття інформації та навчальну мотивацію. Наприклад, сангвініки легше адаптуються до шкільного середовища, тоді як меланхоліки можуть потребувати додаткової підтримки у навчанні [12, с. 136-140].

Дослідження М. А. Лебедєва присвячене вивченню впливу темпераменту на успішність студентів. У кваліфікаційній роботі аналізуються особливості когнітивної діяльності осіб із різними типами темпераменту, їхній рівень стресостійкості та здатність до саморегуляції в процесі навчання. Зазначається, що флегматики показують високу концентрацію уваги, тоді як холерики схильні до імпульсивного прийняття рішень [17, с. 40].

Матеріал «Управлінська діяльність і темперамент» досліджує взаємозв'язок темпераменту з особливостями прийняття рішень та рівнем відповідальності. Вказується, що лідерські якості, стратегічне мислення та стресостійкість керівників залежать від індивідуальних особливостей темпераменту, що може впливати й на їхню мотивацію до професійного розвитку [33].

У дослідженні «Взаємозв'язок типу темпераменту та результатів діяльності» розглядається, як темперамент визначає рівень продуктивності людини в різних сферах діяльності, зокрема в навчанні. Автори зазначають, що швидкість засвоєння матеріалу, глибина аналітичного мислення та емоційна стійкість студентів прямо пов'язані з їхніми темпераментними особливостями [3, с. 9].

І. А. Галкіна у своєму матеріалі аналізує вплив темпераменту на професійні уподобання особистості. Авторка вказує, що когнітивні здібності та рівень емоційної регуляції суттєво впливають на вибір майбутньої спеціальності, оскільки різні типи темпераменту мають різну мотивацію до навчання та саморозвитку [6].

Темперамент безпосередньо впливає на навчальну діяльність, визначаючи стиль роботи з інформацією, здатність до концентрації, швидкість мислення та рівень емоційного комфорту під час навчання. Особи з різними темпераментними особливостями по-різному реагують на труднощі: холерики та сангвініки легко долають виклики завдяки активності та соціальній підтримці, тоді як меланхоліки можуть потребувати додаткового емоційного заохочення, а флегматики – більше часу для адаптації [5, с. 66-74].

Таким чином, розуміння взаємозв'язку між темпераментом та когнітивними й емоційно-мотиваційними аспектами навчальної діяльності допомагає створити ефективні умови для навчання, адаптовані до індивідуальних особливостей студентів. Це також важливо для педагогів, які можуть використовувати різні методики навчання, що відповідають темпераментним особливостям учнів, підвищуючи тим самим рівень їхньої успішності та мотивації.

Висновки до першого розділу

У першому розділі досліджено основні підходи до визначення успішності навчання та її зв'язок із психологічними характеристиками особистості, зокрема темпераментом. Успішність навчання розглядається як комплексний показник, що включає академічні досягнення, когнітивні здібності, мотивацію та соціально-психологічну адаптацію. Дослідження Л. С. Плетеницької, О. Р. Алексєєвої та І. Г. Павленко підкреслюють значущість адаптивності до цифрових технологій у контексті дистанційного навчання, тоді як В. Галузьяк та О. Макодай доводять ефективність кооперативних методів у підвищенні академічних результатів і розвитку соціальних навичок.

Аналіз наукових джерел підтвердив важливість психологічних чинників у досягненні успішності навчання. Дослідження С. В. Пухно акцентує увагу на впливі самооцінки на навчальну мотивацію та адаптацію, а робота Т. І. Логвиненко демонструє, що високий рівень тривожності може знижувати когнітивну ефективність. Важливе місце у забезпеченні успішності займають комунікативна компетентність (В. Р. Стрільчук) та соціальний інтелект (Л. Прокоф'єва, І. Лебедева), які сприяють покращенню міжособистісної взаємодії та адаптації.

Темперамент як вроджена психофізіологічна характеристика особистості має значний вплив на навчальну діяльність і професійну адаптацію.

Дослідження А. Сушка та Л. Муравицької доводять, що певні типи темпераменту по-різному впливають на стійкість до стресу, швидкість адаптації та самореалізацію.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ НА НАВЧАЛЬНУ УСПІШНІСТЬ ДІТЕЙ З РІЗНИМИ ТИПАМИ ТЕМПЕРАМЕНТУ

2.1. Вибірка дослідження

Дослідження спрямоване на вивчення впливу психологічних факторів на навчальну успішність дітей з різними типами темпераменту. Актуальність цієї проблеми зумовлена тим, що індивідуальні психологічні особливості, зокрема темперамент, відіграють важливу роль у процесі навчання, засвоєнні знань та адаптації до освітнього середовища. Розуміння взаємозв'язку між типом темпераменту та навчальною діяльністю дозволяє розробити ефективні підходи до навчання, які враховують індивідуальні відмінності дітей.

Метою дослідження є визначення особливостей впливу психологічних факторів (мотивації до навчання, рівня тривожності, емоційної стабільності) на навчальну успішність дітей. Для досягнення цієї мети було здійснено відбір респондентів та проведено емпіричне дослідження з використанням комплексних методів психологічної діагностики.

У дослідженні взяли участь 30 дітей віком 10-12 років, які навчаються у закладах загальної середньої освіти. Визначення типу темпераменту проводитиметься в ході дослідження за допомогою опитувальника Айзенка (EPI) та спостереження за поведінкою дітей у навчальних ситуаціях.

Нижче подана таблиця 2.1 з характеристикою вибірки дослідження.

Таблиця 2.1

Характеристика вибірки дослідження

Параметр	Характеристика
Кількість дітей	30
Вік	10-12 років (середнє – 11)
Гендерний склад	15 хлопчиків, 15 дівчат
Навчальна успішність	Висока, середня, низька

Вибірка дослідження була сформована з урахуванням гендерного балансу (15 хлопчиків та 15 дівчат) для забезпечення рівномірного розподілу за статтю. Діти мають різний рівень навчальної успішності: від високого до середнього та низького. Залучення учасників здійснювалося на добровільній основі за згодою батьків та педагогів.

Під час відбору респондентів враховувалися наступні критерії: відсутність психічних та неврологічних захворювань, стабільне відвідування навчального закладу, готовність до участі у дослідженні. З метою підвищення достовірності результатів було використано комбінований підхід: самооцінку дітей, оцінку темпераменту за методикою Айзенка та аналіз даних про навчальну успішність із шкільної документації.

Сформована вибірка дозволяє простежити взаємозв'язок між психологічними факторами та навчальною успішністю, а також виявити специфічні аспекти, що впливають на успіх у навчанні. Завдяки різноманітності рівнів навчальної успішності та врахуванню гендерного балансу, результати дослідження можуть бути узагальнені на ширшу популяцію дітей молодшого підліткового віку.

Отримані дані слугують основою для подальшого аналізу впливу психологічних факторів на навчальну діяльність і можуть бути використані для вдосконалення освітнього процесу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів.

2.2. Методики оцінювання темпераменту та успішності навчання

У рамках дослідження були застосовані дві основні методики: тест шкільної тривожності Філіпса та дитячий варіант тесту Айзенка:

1. Тест шкільної тривожності Філіпса

Метою цієї методики є вивчення рівня та характеру тривожності, пов'язаної зі школою, у дітей молодшого шкільного віку. Тест дозволяє

визначити наявність загальної тривожності та специфічні аспекти, які пов'язані з навчальною діяльністю [31]. Нижче в додатку Б поданий тест шкільної тривожності Філіпса.

Матеріали:

- аркуші паперу;
- ручки.

Процедура дослідження. Дітям пропонувалося відповісти на 58 запитань, які стосуються їхніх емоційних реакцій у шкільних умовах. Запитання зачитувалися експериментатором або надавалися письмово. На кожне запитання діти давали однозначну відповідь: «Так» або «Ні». Інструкція підкреслювала важливість щирості відповідей, оскільки не існує правильних або неправильних варіантів. Відповіді фіксувалися на окремих аркушах із зазначенням імені, прізвища та класу учня.

2. Дитячий варіант тесту Айзенка

Метою методики є визначення основних властивостей темпераменту: екстраверсії, інтроверсії, рівня тривожності та надійності відповідей. Цей тест дозволяє класифікувати дітей за типами темпераменту (холерик, сангвінік, флегматик, меланхолік) [19]. Нижче в додатку А подано роз'яснення методики на вивчення властивостей темпераменту, а саме – дитячий варіант тесту Айзенка.

Матеріали:

- дитячий варіант тесту Айзенка;
- ключ до тесту;
- чисті аркуші паперу.

Процедура дослідження. Дітям було запропоновано відповісти на 56 запитань, які стосуються їхньої поведінки та емоційних реакцій. Інструкція передбачала фіксування лише номера питання та відповідь у вигляді «+» (так) або «-» (ні). Після завершення опитування проводилося розшифрування результатів: експериментатор зачитував відповіді, а учасники позначали відповідну букву («Б» – брехня, «Е» – екстраверсія, «Т» – тривожність). На

підставі отриманих даних учасники наносили результати на систему координат для визначення типу темпераменту.

Сформована вибірка дозволяє простежити взаємозв'язок між психологічними факторами та навчальною успішністю, а також виявити специфічні аспекти, що впливають на успіх у навчанні. Завдяки різноманітності рівнів навчальної успішності та врахуванню гендерного балансу, результати дослідження можуть бути узагальнені на ширшу популяцію дітей молодшого підліткового віку.

Отримані дані слугують основою для подальшого аналізу впливу психологічних факторів на навчальну діяльність і можуть бути використані для вдосконалення освітнього процесу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів.

2.3. Аналіз отриманих результатів та виявлення тенденцій

У ході дослідження було проведено тестування за методикою «Тест шкільної тривожності Філіпса» серед 30 дітей молодшого шкільного віку. Метою дослідження було визначити рівень і характер тривожності, пов'язаної зі шкільними ситуаціями. Дітям було запропоновано відповісти на 58 запитань шляхом вибору «Так» або «Ні». Отримані результати дозволили оцінити загальний рівень тривожності, а також виділити вісім основних чинників, які її зумовлюють.

В додатку В подана таблиця зі всіма відповідями дітей.

У таблиці 2.2 подано середні значення результатів за окремими чинниками тривожності серед досліджуваної вибірки. Аналіз цих даних дозволяє оцінити, які аспекти шкільного життя викликають найбільше емоційне напруження в дітей. Отримані результати свідчать про наявність високого рівня тривожності за окремими шкалами, зокрема у сферах самовираження,

перевірки знань і соціального стресу, що може негативно позначатися на навчальній мотивації та загальній успішності учнів.

Таблиця 2.2

Результати дослідження (середні значення) за методикою «Тест шкільної тривожності Філіпса»

Чинник тривожності	Середній показник (із максимально можливого)	Рівень тривожності
1. Загальна тривожність у школі	12/22	Помірно підвищений
2. Переживання соціального стресу	7/11	Високий
3. Фрустрація потреби в досягненні успіху	9/13	Помірно підвищений
4. Страх самовираження	4/6	Високий
5. Страх ситуації перевірки знань	5/6	Високий
6. Страх невідповідності очікуванням оточення	3/5	Помірний
7. Низька фізіологічна опірність стресові	4/5	Високий
8. Проблеми і страхи у стосунках з учителями	5/8	Помірний

Аналіз результатів показав, що серед дітей молодшого шкільного віку найвищий рівень тривожності виявлено за такими чинниками:

1. Переживання соціального стресу (7 із 11), що свідчить про значні труднощі у встановленні контактів з однолітками та переживання через соціальні взаємодії.

2. Страх самовираження (4 із 6) демонструє виражене хвилювання під час прояву власних можливостей.

3. Страх ситуації перевірки знань (5 із 6) вказує на значну тривогу під час контрольних робіт, опитувань та інших форм оцінювання.

4. Низька фізіологічна опірність стресові (4 із 5) виявляється у фізичних реакціях на стрес (тремтіння рук, серцебиття тощо).

Помірно підвищені показники спостерігаються за загальною тривожністю у школі (12 із 22) та фрустрацією потреби в досягненні успіху (9 із 13), що свідчить про емоційну напругу та страх не виправдати очікування оточення.

В додатку Г подані таблиці по кожному фактору розподілу відповідей респондентів за методикою «Тест шкільної тривожності Філіпса» за чинниками тривожності «Загальна тривожність у школі», «Переживання соціального стресу», «Фрустрація потреби в досягненні успіху», «Страх самовираження», «Страх ситуації перевірки знань», «Страх невідповідності очікуванням оточення», «Низька фізіологічна опірність стресові», «Проблеми і страхи у стосунках з учителями».

Проаналізувавши результати відповідей учасників дослідження за чинником «*Загальна тривожність у школі*», спостерігаємо певну тенденцію до переважання негативних відповідей (337) над позитивними (323), що свідчить про помірний рівень тривожності в освітньому середовищі. Найбільше позитивних відповідей було отримано за питаннями №7, 46 та 54, що може вказувати на ситуації, у яких учні почуваються більш впевнено або не демонструють тривожних реакцій. Натомість високий рівень негативних відповідей за питаннями №2, 26, 50 та 57 свідчить про наявність певних аспектів шкільного життя, які провокують емоційний дискомфорт у дітей.

Загальний середній показник позитивних відповідей становить 14,68, а негативних — 15,32. Така близькість значень вказує на наявність емоційного напруження, проте не критичного. Це може бути пов'язано з труднощами адаптації до навчального процесу, міжособистісними стосунками у колективі, побоюванням отримати незадовільну оцінку або переживаннями, пов'язаними з оцінкою з боку вчителів чи батьків. Важливо зазначити, що в межах кожного запитання відповіді були доволі збалансованими, без яскраво виражених крайнощів, що дозволяє зробити висновок про загальний стабільний, хоч і не повністю комфортний, емоційний стан учнів у шкільному середовищі.

Отримані дані свідчать про те, що хоча більшість дітей демонструють адаптаційні можливості до навчального середовища, частина з них все ж переживає підвищений рівень шкільної тривожності. Це може мати наслідки для їхнього емоційного стану, самооцінки та академічної успішності.

Показники розподілу відповідей за чинником «Переживання соціального стресу» вказують на помірно високий рівень емоційного напруження, пов'язаного з міжособистісною взаємодією у шкільному середовищі. Загальна кількість позитивних відповідей (182) перевищує негативні (148), що свідчить про те, що значна частина учнів схильна відчувати соціальний дискомфорт, однак водночас проявляє готовність долати ці труднощі. Найвищу кількість позитивних відповідей було зафіксовано за питаннями 20 та 10, що свідчить про окремі ситуації, де діти особливо чутливо реагують на соціальні контакти.

У той же час, негативні відповіді мають значний відсоток – зокрема питання №39 та №24 засвідчують паритет у розподілі відповідей або незначне переважання негативних реакцій, що може бути свідченням дискомфорту в умовах спілкування чи несприйняття певних соціальних ролей. Цей чинник може включати страх бути осміяним, відчуження серед однолітків або нездатність повноцінно включатися в колективні дії. Важливо зазначити, що виявлені коливання між позитивними й негативними оцінками демонструють наявність внутрішніх суперечностей у сприйнятті соціального середовища учнями.

Дані результати підкреслюють потребу в посиленні психологічної підтримки школярів, спрямованої на розвиток комунікативних навичок, емоційного інтелекту та впевненості у власних соціальних діях. Доцільно організовувати тренінги з командної роботи, обговорення конфліктних ситуацій, створення безпечного середовища, де учні можуть вільно висловлювати свої думки без страху осуду. Це сприятиме зниженню рівня соціального стресу та формуванню більш позитивного мікроклімату в навчальному середовищі.

Аналізуючи показники за чинником «Фрустрація потреби в досягненні успіху», можна зробити висновок, що загалом рівень тривожності, пов'язаний із неспроможністю реалізувати власні досягнення чи досягти бажаного результату, серед респондентів залишається помірним. Позитивні відповіді (208) перевищують негативні (172), що вказує на достатньо виражене занепокоєння учнів у ситуаціях оцінювання, змагання або порівняння результатів із іншими.

Найбільшу кількість позитивних відповідей спостерігаємо за питаннями №3 та №43, що свідчить про важливість для учнів зовнішнього підтвердження їхніх зусиль і досягнень. Водночас питання №17 і №41 демонструють вищий рівень негативних відповідей, що може свідчити про зневіру в особистих можливостях або страх перед поразкою. Це вказує на наявність внутрішніх конфліктів у респондентів, пов'язаних із самооцінкою та почуттям самореалізації.

Зважаючи на отримані результати, варто звернути увагу на впровадження в освітній процес програм емоційної підтримки та розвитку навичок постановки реалістичних цілей. Доцільно проводити індивідуальні бесіди, тренінги мотивації, а також вводити позитивне підкріплення у навчальному середовищі. Це допоможе зменшити фрустраційні переживання учнів і сприятиме формуванню впевненості у власних силах.

Чинник «Страх самовираження» відображає внутрішні бар'єри, які заважають учням вільно висловлювати власні думки, почуття чи демонструвати себе в публічному просторі. У цьому дослідженні позитивні відповіді (105) суттєво переважають над негативними (75), що свідчить про достатньо високий рівень тривожності у сфері самопрезентації. Найбільше позитивних відповідей виявлено за питаннями №31 та №40, що може свідчити про загальну невпевненість у ситуаціях, коли необхідно публічно виступати чи привертати до себе увагу.

Певна рівновага у відповідях на запитання №37 вказує на те, що для частини учнів подібні ситуації викликають лише помірний дискомфорт, або ж вони навчилися з ним справлятися. Водночас постійне переживання через оцінку з боку однолітків чи вчителів може суттєво знижувати активність учня на уроках, особливо під час колективної роботи чи презентацій.

Високий рівень страху самовираження вказує на необхідність цілеспрямованої роботи над формуванням впевненості в учнів. Доцільно впроваджувати практики емоційного розвитку, створювати безпечне навчальне середовище, в якому цінується індивідуальність і помилки не сприймаються як

осуд. Це дозволить підвищити самооцінку школярів і зменшити їхні прояви тривожності у процесі самовираження.

Показники чинника «Страх ситуації перевірки знань» демонструють, що більшість респондентів відчувають напруження та тривогу під час контрольних заходів, таких як тести, опитування чи іспити. Позитивні відповіді (105) суттєво переважають над негативними (75), що свідчить про високий рівень хвилювання учнів у ситуаціях оцінювання. Найвищий рівень занепокоєння спостерігається за питанням №16, що може вказувати на страх перед несподіваним запитанням або браком впевненості у своїх знаннях.

Учні, які виявляють високий рівень тривожності в умовах перевірки знань, зазвичай можуть демонструвати нижчі результати, ніж ті, хто перебуває в більш спокійному психологічному стані. Часто така тривога має не стільки когнітивне, скільки емоційне підґрунтя — страх бути осоромленим, отримати низьку оцінку чи не виправдати очікувань вчителів або батьків. Це емоційне напруження блокує здатність мислити логічно й швидко реагувати на поставлені завдання.

Для зменшення впливу цього чинника доцільно створювати сприятливе навчальне середовище, де перевірка знань розглядається не як загроза, а як можливість проявити себе. Також важливо застосовувати різноманітні форми оцінювання — письмові, усні, інтерактивні, з елементами гри — щоб розвивати в учнів впевненість у собі та знижувати страх помилки. Це сприятиме формуванню здорового ставлення до перевірки знань як до природної частини освітнього процесу.

Чинник «Страх невідповідності очікуванням оточення» виявляє помітну тривогу учнів щодо відповідності соціальним вимогам та стандартам, що можуть бути встановлені їхнім оточенням (вчителями, батьками або однокласниками). Більшість відповідей з позитивним результатом (87) вказують на те, що учні часто переживають через те, чи виправдають їхні дії або досягнення сподівання інших. Негативні відповіді (63) є менш чисельними, але

свідчать про наявність у деяких учнів внутрішньої впевненості, що дозволяє їм не переживати через думки оточення.

Найбільшу тривогу викликає питання №17, що демонструє найбільшу кількість позитивних відповідей. Це може вказувати на те, що учні особливо хвилюються через ситуації, де їхня поведінка або успіхи порівнюються з іншими, що підвищує рівень стресу. Страх бути не таким, як інші або не відповідати загальноприйнятим вимогам, може серйозно впливати на психологічний стан учнів, заважаючи їм повною мірою реалізовувати свої здібності.

Чинник «Низька фізіологічна опірність стресові» демонструє певний рівень тривожності серед учасників, що може бути пов'язано з їхньою здатністю витримувати стресові ситуації. Результати показують, що учасники, які вказали позитивні відповіді (88), часто виявляють високий рівень стресу, що виникає під час ситуацій, які включають емоційне або фізичне навантаження. Однак негативні відповіді (62) також свідчать про певну здатність до адаптації та зниження фізіологічної напруги в стресових ситуаціях.

Зокрема, питання №23, яке відзначається високим рівнем позитивних відповідей, свідчить про особливу чутливість учасників до стресових ситуацій, що пов'язані з фізіологічною опірністю. Це може вказувати на те, що саме фізіологічні реакції на стрес можуть бути визначальними для сприйняття учасниками важливості ситуацій, що їх стресують, і на рівень готовності з ними справлятися. Інші питання, такі як №9 і №28, також показують високі показники позитивних відповідей, що підтверджує загальну тенденцію до високої фізіологічної чутливості учасників до стресу.

Чинник «Проблеми і страхи у стосунках з учителями» відображає рівень тривожності учасників щодо їхніх взаємин з педагогічним колективом. Результати показують, що найбільша кількість позитивних відповідей (120) була отримана на питання, що стосуються страхів та проблем у стосунках з вчителями. Це свідчить про те, що учасники часто відчувають труднощі у спілкуванні або невпевненість у цих взаєминах.

Питання №32, що отримало найвищий рівень позитивних відповідей, може вказувати на специфічні аспекти, які викликають найбільші проблеми у стосунках з учителями. У той же час, питання №2 та №47 демонструють більш рівномірне розподілення відповідей, що може свідчити про неоднозначність сприйняття учнів щодо своїх взаємин з педагогами. Це також вказує на необхідність додаткової уваги до цих аспектів у шкільному середовищі.

Загальний аналіз результатів дозволяє зробити висновок, що учні мають певні труднощі в спілкуванні з учителями, що може впливати на їхній емоційний стан і тривожність. Для зниження цих проблем важливо створити більш відкриту і підтримуючу атмосферу в школі, що дозволить учням почуватись комфортніше у стосунках з педагогами і зменшити рівень стресу.

За результатами аналізу чинників тривожності можна стверджувати, що загальний рівень тривожності серед учнів школи є досить високим. Це підтверджується великим числом запитань, що стосуються різних аспектів стресу та переживань. Найбільше тривожності викликають фактори, пов'язані з соціальними стресами та фрустрацією потреби в досягненні успіху, а також страхи, пов'язані з самовираженням і перевіркою знань. Більшість учасників виявили високий рівень стресу у зв'язку з цими чинниками, що вказує на потребу в створенні сприятливіших умов для навчання та взаємодії з учителями.

У свою чергу, меншою мірою учні відчувають тривожність, пов'язану з низькою фізіологічною опірністю стресу та страхами щодо невідповідності очікуванням оточення. Це свідчить про те, що хоча ці чинники також мають певний вплив, він є менш значущим порівняно з іншими аспектами тривожності. Однак навіть ці менш виражені проблеми потребують уваги, оскільки вони можуть мати довгострокові наслідки для емоційного та психологічного стану учнів. Загалом, для зменшення тривожності важливо впроваджувати заходи, що сприятимуть кращій соціальній адаптації та емоційному комфорту учнів.

Отримані дані свідчать про те, що значна частина дітей молодшого шкільного віку демонструє підвищений рівень тривожності, особливо у

ситуаціях соціальної взаємодії та перевірки знань. Це вказує на необхідність проведення корекційної роботи, спрямованої на зниження рівня тривожності та формування впевненості в собі. Рекомендується впровадження методик психологічної підтримки, релаксаційних вправ та індивідуальної роботи з дітьми, які мають високий рівень тривожності.

Проведене дослідження було спрямоване на вивчення типів темпераменту серед дітей за допомогою дитячого варіанту тесту Айзенка (J. E. P. I.). У дослідженні взяли участь 30 дітей шкільного віку. Мета дослідження полягала у визначенні рівня екстраверсії, тривожності та схильності до соціальної бажаності (шкала «Брехня») з подальшою ідентифікацією типу темпераменту: холерик, сангвінік, флегматик або меланхолік. Дослідження проводилося у груповій формі із забезпеченням належних умов для виконання тестових завдань.

Нижче в додатку Г подана таблиця зі всіма відповідями дітей. Нижче подана таблиця 2.3 та рисунок 2.1. з усередненими результатами дослідження за допомогою дитячого варіанту тесту Айзенка (J. E. P. I.).

Таблиця 2.3

Результати дослідження (середні значення)

Шкала	Середнє значення (М)	Мінімум	Максимум
Брехня (Б)	4,1	2	7
Екстраверсія (Е)	11,8	6	16
Тривожність (Т)	10,3	5	15

Рисунок 2.1. Результати дослідження за допомогою дитячого варіанту тесту Айзенка (J. E. P. I.) за шкалами

Також нижче подана таблиця 2.4 з розподілом темпераменту серед дітей, отриманим за допомогою дитячого варіанту тесту Айзенка (J. E. P. I.).

Таблиця 2.4

Розподіл типів темпераменту серед дітей

Тип темпераменту	Кількість дітей	Відсоток (%)
Холерик	8	26,7 %
Сангвінік	10	33,3 %
Флегматик	6	20,0 %
Меланхолік	6	20,0 %

За результатами проведеного дослідження, найбільша частка респондентів (33,3 %) продемонструвала характеристики, що відповідають сангвінічному типу темпераменту. Такі діти є товариськими, активними, емоційно стійкими та легко адаптуються до нових умов. Холеричний тип темпераменту виявлений у 26,7 % дітей. Діти з цим типом демонструють високу емоційну збудливість, імпульсивність та енергійність. Флегматиків та меланхоліків було по 20 %.

Флегматики характеризуються повільністю, врівноваженістю та стабільністю емоцій, у той час як меланхоліки мають підвищену чутливість, тривожність та схильність до самозаглиблення.

Середнє значення за шкалою екстраверсії ($M = 11,8$) свідчить про те, що більшість дітей мають виражену соціальну активність та відкритість. Показник за шкалою тривожності ($M = 10,3$) вказує на середній рівень емоційної напруги та чутливості. Середнє значення за шкалою брехні ($M = 4,1$) свідчить про помірний рівень соціальної бажаності у відповідях дітей.

Результати дослідження демонструють, що серед опитаних дітей переважає сангвінічний тип темпераменту. Діти з цим типом є емоційно стійкими та комунікабельними. Водночас значна частка респондентів належать до холеричного, флегматичного та меланхолічного типів, що свідчить про індивідуальні відмінності у поведінці, емоційній сфері та адаптивних можливостях. Отримані дані можуть бути використані для подальшого аналізу впливу темпераменту на навчальну діяльність та соціальну взаємодію.

У рамках дослідження було проведено комплексне вивчення впливу психологічних факторів на навчальну успішність дітей з різними типами темпераменту. Для реалізації мети дослідження були використані дві психодіагностичні методики: тест шкільної тривожності Філіпса, який дозволяє оцінити рівень і характер шкільної тривожності, та дитячий варіант тесту Айзенка (J.E.P.I.), спрямований на визначення типу темпераменту та вимірювання показників екстраверсії, тривожності та соціальної бажаності (шкала брехні). Вибірка дослідження склала 30 дітей молодшого шкільного віку. Крім того, було проаналізовано рівень навчальної успішності цих дітей за основними дисциплінами (математика, українська мова, природознавство), що дозволило зіставити психологічні характеристики з академічними досягненнями.

Нижче в додатку Е подані таблиці розподілу відповідей респондентів за допомогою дитячого варіанту тесту Айзенка (J. E. P. I.) за шкалами «Брехня (В)», «Екстраверсія (Е)» та «Тривожність (Т)».

У середньому діти отримали 4,1 бала за шкалою «Брехня», що вказує на помірний рівень соціальної бажаності в їхніх відповідях. Найнижчий показник позитивних («підтверджувальних») відповідей спостерігається для питань 8, 23 і 41 (відповідно 5, 6 і 7 випадків), що означає, що лише незначна частина дітей намагалася «пристосувати» свої відповіді до очікувань оточення в цих ситуаціях.

Натомість найбільшу кількість «безпечних» (тобто співпадаючих із ключем) відповідей дали діти на питання 4, 12 і 15 (16, 15 і 14 випадків), що може свідчити про вищу обережність або прагнення відповідати правдиво у ситуаціях, пов'язаних із дотриманням правил та особистою поведінкою.

Сума позитивних відповідей (123) у порівнянні з негативними (237) надає змогу зробити висновок, що більшість дітей відповідали щиро, але близько третини респондентів інколи підлаштовували свої відповіді, щоб виглядати краще в очах інших.

За шкалою «Екстраверсія (Е)» серед 30 дітей спостерігається помірно високий рівень комунікабельності й енергійності: у середньому на одне питання припадає 15,8 позитивних («+») відповідей з можливих 30. Найбільше «так» (22) було отримано на запитанні 24, що свідчить про схильність більшості дітей до задоволення від соціальної взаємодії. Водночас питань із зворотним кодуванням (6, 31, 48, 52, 56) діти в цілому рідше погоджувалися, що підтверджує справжню екстравертність більшості вибірки.

Значний розрив між позитивними та негативними відповідями з позитивно ключованих питань (наприклад, 20/10 на питаннях 1 і 14) підкреслює, що діти відчують комфорт у груповому середовищі, активно ініціюють спілкування і бажають бути частиною колективу. Натомість показники по зворотно ключованих питаннях — у середньому 7,0 «+» та 23,0 «-» — вказують на те, що небагато дітей уникають соціальної взаємодії або відчують невпевненість у цьому.

Загалом отримані дані підтверджують середній бал $E \approx 11,8$ (за Тестом Айзенка $M = 11,8$), що знаходиться вище середини шкали 6–16. Це свідчить про

виражену екстравертованість досліджуваної групи, яка може стимулювати їхню активність на уроках, швидке встановлення контактів і вміння працювати в команді, що є позитивними факторами для навчальної успішності.

Середнє значення для шкали «Тривожність (Т)» дорівнює 10,3 ($226 \div 22 \approx 10,3$), а негативних відповідей відповідно 434 (оскільки Сумарна кількість позитивних відповідей дорівнює 226).

У процесі дослідження було зосереджено увагу на виявленні взаємозв'язку між психологічними особливостями дітей молодшого шкільного віку та рівнем їхньої навчальної успішності. Особливий акцент зроблено на таких чинниках, як тип темпераменту, рівень тривожності, екстраверсія, а також показники за шкалою соціальної бажаності (шкала брехні). Аналіз цих параметрів дозволяє краще зрозуміти, як індивідуальні відмінності впливають на здатність дітей адаптуватися до навчального процесу та досягати успіхів у навчанні.

Нижче подана таблиця 2.5, яка містить узагальнені кількісні результати емпіричного дослідження. У ній представлено середні значення основних психологічних показників, розподіл учасників за типами темпераменту, рівнями шкільної тривожності, а також рівнями навчальної успішності. Отримані дані дають можливість проаналізувати загальні тенденції та виявити потенційні зони ризику для окремих психологічних профілів учнів.

Таблиця 2.5

Узагальнені результати дослідження впливу психологічних факторів на навчальну успішність дітей з різними типами темпераменту

Показник	Середнє значення (М)
Екстраверсія (Е)	11,8
Тривожність (Т)	10,3
Шкала брехні (В)	4,1
Тип темпераменту	Холерик – 8 осіб (26,7%) Сангвінік – 10 осіб (33,3%) Флегматик – 6 осіб (20%) Меланхолік – 6 осіб (20%)
Рівень шкільної тривожності	50% – середній рівень 33,3% – високий рівень 16,7% – низький рівень

Навчальна успішність	Високий рівень – 40% (12 осіб) Середній рівень – 46,7% (14 осіб) Низький рівень – 13,3% (4 особи)
----------------------	---

Результати дослідження свідчать про те, що серед 30 учасників дослідження переважають діти з сангвінічним типом темпераменту (33,3%). Найменшою групою виявилися діти з меланхолійним і флегматичним темпераментами (по 20%). Середній рівень екстраверсії склав 11,8 бала, що відповідає помірно вираженим екстравертованим рисам. Показник тривожності в середньому дорівнює 10,3 бала, що свідчить про наявність помірного рівня емоційного напруження.

Аналіз шкільної тривожності за методикою Філіпса показав, що половина вибірки (50%) має середній рівень тривожності, а 33,3% демонструють високий рівень тривожності, що може негативно впливати на їхню навчальну діяльність.

Щодо успішності, 40% дітей мають високий рівень академічних досягнень, 46,7% – середній рівень, а 13,3% – низький рівень. Спостерігається тенденція до більш високої навчальної успішності серед дітей із сангвінічним і флегматичним темпераментами, у той час як у дітей із меланхолійним типом темпераменту частіше фіксується підвищена тривожність і нижчі навчальні результати.

Отож, можна зробити висновки за кожною шкалою до дитячого варіанту тесту Айзенка:

1. Соціальна бажаність («Брехня», $V \approx 4,1$). Помірний рівень за шкалою брехні свідчить про те, що діти загалом відповідали щиро, але близько третини респондентів іноді підлаштовували відповіді під очікування дорослих чи однолітків. Питання, що перевіряють готовність «видати таємницю» чи відмовитися від прохання, показали найменшу кількість позитивних («+») відповідей, тоді як ситуації, пов'язані з дотриманням дисципліни, отримали навпаки — найбільше погоджень із ключем. Це дозволяє стверджувати, що результати інших шкал можна інтерпретувати як відносно надійні, з урахуванням незначного впливу соціального бажання відповідати «правильно».

2. Екстраверсія ($E \approx 11,8$). Середній показник екстраверсії майже вдвічі перевищує мінімум шкали (6), що свідчить про загальну схильність дітей до активного спілкування, ігор у групі та позитивної емоційності. Переважання «+» за ключованими питаннями (ініціатива в розмові, розповідання жартів, участь у заходах) підкреслює, що більшість учнів комфортно почуваються в компанії й прагнуть взаємодіяти з іншими. Натомість відповіді на «зворотні» запитання (страх самотності, небажання виступати) були рідшими, що ще раз підтверджує виражену екстравертованість групи.

3. Тривожність ($T \approx 10,3$). Середній бал за шкалою тривожності (10,3 із можливих 5–15) визначає переважно помірний рівень тривоги серед дітей. Одночасно запитання, пов'язані з несподіваними хвилюваннями, сумом без видимої причини й фізіологічними симптомами стресу (серцебиття, безсоння), набрали відносно багато «+», демонструючи, що частина респондентів регулярно переживає стан внутрішньої напруги. Такий рівень тривожності може слугувати мобілізатором, але за надмірного наростання – перешкоджати концентрації та участі в навчальному процесі.

Загалом досліджувана група дітей поєднує високу соціальність та енергійність із помірним рівнем тривожності, а соціального бажання відповідати «правильно» — лише в невеликій мірі. Цей профіль вказує на переважно екстравертованих, активних учнів, котрим іноді притаманна невелика внутрішня напруга. Рекомендовано підтримувати їхню ініціативу в колективних видах діяльності й впроваджувати прості техніки релаксації, щоб знизити прояви тривожності й підвищити психологічний комфорт.

У межах дослідження було здійснено кореляційний аналіз із метою виявлення взаємозв'язків між психологічними особливостями дітей молодшого шкільного віку (тип темпераменту, рівень тривожності, екстраверсія, тривожність за Айзенком, шкала «Брехня») та їхньою навчальною успішністю. Основна увага приділялася аналізу значущих статистичних зв'язків, які можуть свідчити про вплив окремих психоемоційних факторів на академічні

досягнення учнів. У таблиці 2.6 наведено лише ті кореляції, що виявилися статистично значущими ($p < 0,05$).

Нижче подана таблиця 2.6 з кореляціями між психологічними показниками та навчальною успішністю.

Таблиця 2.6

Значущі кореляції між психологічними показниками та навчальною успішністю

Змінні, що корелюють	Коефіцієнт кореляції (r)	Рівень значущості (p)	Кількість досліджуваних (n)
Рівень тривожності (Філіпс) ↔ Навчальна успішність	-0,48	0,007	30
Тривожність (Айзенк) ↔ Навчальна успішність	-0,42	0,018	30
Екстраверсія ↔ Навчальна успішність	0,36	0,042	30
Тип темпераменту (меланхолік) ↔ Рівень тривожності	0,51	0,004	30
Тип темпераменту (сангвінік) ↔ Навчальна успішність	0,44	0,013	30

Аналіз виявив наявність низки статистично значущих зв'язків між психологічними характеристиками молодших школярів і їхньою навчальною успішністю. Найбільш вираженим є негативний кореляційний зв'язок між рівнем шкільної тривожності за методикою Філіпса та навчальними досягненнями дітей ($r = -0,48$; $p = 0,007$), що свідчить: чим вищий рівень тривожності, тим нижча успішність. Подібний негативний зв'язок спостерігається і між тривожністю за Айзенком та успішністю ($r = -0,42$; $p = 0,018$).

Натомість виявлено слабкий, але статистично значущий позитивний зв'язок між рівнем екстраверсії та успішністю ($r = 0,36$; $p = 0,042$), що може вказувати на те, що відкриті та активні діти краще адаптуються до навчального процесу.

Тип темпераменту також виявився важливим фактором: серед дітей з меланхолійним типом спостерігається вищий рівень тривожності ($r = 0,51$; $p =$

0,004), що може пояснювати їхню схильність до емоційної вразливості. У той же час, наявність позитивного зв'язку між сангвінічним темпераментом і навчальною успішністю ($r = 0,44$; $p = 0,013$) підкреслює адаптивність цього типу до шкільних вимог.

Загалом отримані результати вказують на важливість урахування індивідуально-психологічних особливостей учнів у навчальному процесі, зокрема при плануванні форм і методів навчання, а також при наданні психологічної підтримки дітям із підвищеним рівнем тривожності.

2.4. Рекомендації для психолога, батьків та педагогів

Зважаючи на результати емпіричного дослідження, надзвичайно важливо враховувати індивідуальні особливості темпераменту та рівень тривожності дітей молодшого шкільного віку. Ефективна взаємодія між психологами, педагогами та батьками має ґрунтуватися на принципах індивідуального підходу, психоемоційної підтримки та розвитку адаптивних навичок дитини.

Нижче подані практичні рекомендації, які можуть допомогти забезпечити оптимальні умови для навчання та розвитку школярів:

1. Створення сприятливого емоційного середовища в класі

Для дітей із підвищеною чутливістю (меланхоліки, частково холерики) важливо забезпечити атмосферу емоційної безпеки, де немає страху перед помилками та покаранням. Педагогам рекомендується використовувати м'який стиль спілкування, уникати публічної критики, надавати конструктивний зворотний зв'язок. Психологи можуть проводити тренінги емоційної саморегуляції та зниження тривожності.

2. Індивідуалізація навчального підходу відповідно до типу темпераменту

Сангвінікам і флегматикам притаманні врівноваженість, що дозволяє їм працювати стабільно і планомірно. Для таких дітей ефективно використовувати завдання з поступовим ускладненням. Для холериків важливі чіткі правила,

структурованість уроків, чергування активних та спокійних видів діяльності. Меланхолікам доцільно давати більше часу на виконання завдань, уникати перевантаження та надавати позитивне підкріплення.

3. Психолого-педагогічний супровід дітей з підвищеним рівнем тривожності

Високий рівень шкільної тривожності може суттєво знижувати успішність. Психологи повинні проводити діагностику емоційного стану школярів, впроваджувати арт-терапевтичні та релаксаційні практики. Батькам рекомендується не тиснути на дитину в навчанні, підтримувати її зусилля, а не лише результати. Педагоги мають формувати в учнів відчуття компетентності та самовпевненості.

4. Розвиток соціальних навичок та комунікативної компетентності

Сангвініки мають природну комунікабельність, тому можуть стати позитивним прикладом для більш замкнених дітей. Вчителям варто організовувати роботу в парах та групах, залучати до колективних завдань, щоб стимулювати соціальну взаємодію. Для флегматиків і меланхоліків слід створювати умови, у яких вони зможуть проявляти себе в комфортному темпі.

5. Навчання саморегуляції та управління емоціями

Це особливо актуально для дітей з холеричним темпераментом, які можуть бути імпульсивними, а також для меланхоліків, схильних до самозниження. Викладання простих технік дихання, ведення щоденників емоцій, навчання вираженню своїх почуттів у прийнятній формі можуть бути ефективними як у межах класної діяльності, так і на індивідуальних консультаціях.

Урахування темпераменту та рівня тривожності школярів дозволяє створити ефективну освітню стратегію, яка зменшує психологічне навантаження та сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу. Співпраця між психологами, педагогами та батьками має бути системною та спрямованою на розвиток сильних сторін кожної дитини, водночас забезпечуючи підтримку в подоланні труднощів. Застосування наведених рекомендацій сприятиме

формуванню здорового освітнього середовища, що забезпечує емоційний комфорт та підвищення навчальної мотивації молодших школярів.

Висновки до другого розділу

Проведене емпіричне дослідження підтвердило наявність зв'язку між психологічними факторами, зокрема типом темпераменту та рівнем тривожності, і навчальною успішністю дітей молодшого шкільного віку. Діти з сангвінічним та флегматичним типами темпераменту демонструють вищі показники навчальних досягнень завдяки стабільній емоційній регуляції, комунікативності та зосередженості. У свою чергу, діти з меланхолічним темпераментом мають підвищену тривожність, що часто супроводжується зниженням навчальної мотивації та труднощами в адаптації до шкільного середовища.

Рівень шкільної тривожності суттєво впливає на якість засвоєння навчального матеріалу. Учні з високим рівнем тривожності частіше демонструють середні та низькі академічні показники, що може бути наслідком емоційного напруження та невпевненості у власних силах. Водночас діти з низьким або середнім рівнем тривожності мають більш розвинуті когнітивні навички та краще адаптуються до навчальних вимог, що позитивно відображається на їхній успішності.

Таким чином, врахування індивідуально-психологічних особливостей дітей, зокрема їхнього темпераменту та рівня тривожності, є важливим фактором підвищення навчальної ефективності. Результати дослідження можуть бути використані для розробки індивідуальних підходів до навчання та психолого-педагогічної підтримки школярів. Це сприятиме зниженню рівня шкільної тривожності та підвищенню якості освітнього процесу.

ВИСНОВКИ

Успішність навчання – це інтегральний показник досягнень учня в освітньому процесі, який охоплює академічні результати, розвиток пізнавальних здібностей, мотивації та ставлення до навчання. Теоретичний аналіз показав, що успішність розглядається через призму когнітивного, особистісного та соціального підходів, а також залежить від індивідуально-психологічних характеристик дитини, зокрема темпераменту.

Темперамент є вродженою основою індивідуальності людини, яка визначає динаміку психічної діяльності, інтенсивність емоцій, швидкість реакцій та поведінкову активність. У дітей найбільш поширеними є чотири класичні типи темпераменту – сангвінічний, холеричний, флегматичний і меланхолічний – кожен з яких має свої особливості, що впливають на стиль навчальної діяльності.

Результати теоретичного аналізу засвідчили, що темперамент безпосередньо пов'язаний із когнітивними процесами (увага, пам'ять, мислення) та мотиваційною сферою. Наприклад, сангвініки проявляють високу навчальну мотивацію й адаптивність, тоді як меланхоліки можуть демонструвати емоційну вразливість і схильність до тривожності, що ускладнює їх навчальну діяльність.

Для проведення емпіричного дослідження було обрано 30 дітей молодшого шкільного віку. Вибірка була збалансована за статтю та віком. Дослідження було спрямоване на вивчення зв'язку між типом темпераменту та рівнем навчальної успішності, а також на виявлення ролі психологічних чинників, таких як тривожність, у цьому процесі.

У дослідженні застосовано адаптований дитячий варіант тесту Айзенка для визначення типу темпераменту та тест шкільної тривожності Філіпса. Дані методики дозволили не лише класифікувати учасників за типами темпераменту, а й виявити рівень емоційного напруження, що супроводжує навчальну діяльність.

Результати показали, що найвищу успішність мають діти з сангвінічним і флегматичним темпераментом, оскільки вони характеризуються емоційною стабільністю та зосередженістю. У дітей з холеричним типом темпераменту відзначено високий рівень активності, але часті емоційні сплески можуть заважати зосередженій роботі. Меланхоліки мають нижчу успішність через підвищену тривожність, що негативно впливає на їх впевненість у власних силах.

Психологічні чинники, зокрема темперамент і рівень тривожності, мають істотний вплив на навчальну успішність дітей. Тип темпераменту визначає стиль пізнавальної діяльності, емоційну стійкість і здатність адаптуватися до вимог навчального середовища. Підвищена тривожність, особливо у дітей меланхолічного типу, може знижувати академічну ефективність, тоді як емоційно стабільні типи демонструють кращу адаптацію до шкільного процесу.

Таким чином, урахування індивідуально-психологічних характеристик дітей у процесі навчання дозволяє підвищити рівень їхньої успішності, створити комфортне освітнє середовище та розробити диференційовані педагогічні стратегії. Це особливо важливо на початкових етапах шкільного навчання, коли формується мотивація до навчання, ставлення до себе як до суб'єкта пізнання та вміння долати труднощі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білопола А. Сергієні О. Взаємозв'язок властивостей темпераменту та самореалізації особистості. С. 20-22. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/14818/1/2.pdf>
2. Буровицька А. І. Особливості резильєнтності студентів під час навчання в умовах воєнного часу. *Наукові записки. Серія: Психологія*, 2024. № 2, С. 17-23. URL: <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-2-2>
3. Взаємозв'язок типу темпераменту та результатів діяльності. 2017. 26 с. URL: https://antibotan.com/file.html?work_id=531160
4. Взаємозв'язок темпераменту з іншими характеристиками особистості. URL: HTTPS://KLASNAOCINKA.COM.UA/UK/DL/LECTION/VIEW/ID/8/COURSE_ID/7699
5. Візнюк І. М. Психологічні детермінанти успішності під час навчання учнів зі схильністю до депресії. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2021. Випуск 1. С. 66-74. URL: <https://www.pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/1134/1080>
6. Галкіна І. А. Темперамент і вибір професії. URL: <https://vseosvita.ua/lesson/temperament-i-vybir-profesii-154625.html>
7. Галузяк В., Макодай О. Фактори ефективності кооперативного навчання: теоретичні підходи і емпіричні дослідження. 2024. Вип. 78. С. 63-76. URL: <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2024-78-63-76>
8. Євтушок О. О. Вплив темпераменту на мотивацію людини у навчальному та трудовому процесі. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*, 2015. № 5, С. 271-274. URL: <https://doi.org/10.31812/psychology.v5i.7411>
9. Зварич Х., Деркач Ю. Вплив темпераменту на пізнавальні інтереси учнів на уроках англійської мови. *Молодий вчений*, 2020. № 5 (81), С. 374-377. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-5-81-76>

10. Зінонос Н. Адаптація студентів до навчання у вищому навчальному закладі як психолого-педагогічна проблема. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, 2018. № 1 (42), С. 78-81. URL: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2018.42.78-81>
11. Ковш В. О. Психологічні особливості типу мислення у студентів з різним рівнем академічної успішності. Київ, 2020. 65 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8b15b011-6a57-4c74-932b-5505b4d59cc7/content>
12. Козігора М. А. Вплив темпераменту молодшого школяра на успішність навчальної діяльності. *Наук. часопис Нац. педагог. універс. імені М. П. Драгоманова: зб. наук. праць*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова 2019. Вип. 71. С. 136-140. URL: <http://ipc-dspace.org.ua/handle/123456789/595>
13. Козьменко О. І. Аналіз визначення успіху в системі вищої освіти США на початку XXI століття. 2019. С. 108-118. URL: <https://surl.li/kyllod>
14. Козьменко О. І. Професійна успішність випускника як результат ефективності вищої освіти. 2019. С. 23-25. URL: <https://dspace.snu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/eeb2076c-92fb-4c13-b0ad-8d769e8d82fe/content#page=23>
15. Колодяжний Н. М. Вплив характеру та темпераменту на успішність навчання. Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2024. 43 с. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/handle/123456789/19979>
16. Котигорошко В. Темперамент: які бувають типи і з чого все почалося. 2023. URL: <https://www.gasformind.com/typy-temperamentu/>
17. Лебедев М. А. Вплив темпераменту на успішність навчання студентів: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «бакалавр»: спец. 053 «Психологія»; ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв, 2023. 90 с. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/3099>
18. Логвиненко Т. І. Психологічна тривожність як фактор успішності навчання студентів. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*, 2022. № 8, С. 70-73. URL: <https://doi.org/10.31812/psychology.v0i0.7215>

19. Методика на вивчення властивостей темпераменту. Дитячий варіант тесту Айзенка. URL: <https://vslicey.cv.ua/vikhovna-robota/sotsialno-psikhologichnij-suprovid/330-metody-ka-na-vyvchennia-vlastyvostei-temperamentu-dytiachyi-variant-testu-aizenka>
20. Муравицька Л. Темперамент та його роль в професійній діяльності. Львів, 2024. 44 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/7647/1/Muravutska%20Ludmula.pdf>
21. Пітулей В. В. Особливості впливу дистанційного навчання на психіку студента та викладача. Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Психологія». 2021. № 12. С. 64-68. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/nataliia.krushynska,+010_%D0%9F%D1%96%D1%82%D1%83%D0%BB%D0%B5%D0%B9+%D0%92%D1%96%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F+%D0%92%D1%96%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0_64-68%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/nataliia.krushynska,+010_%D0%9F%D1%96%D1%82%D1%83%D0%BB%D0%B5%D0%B9+%D0%92%D1%96%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F+%D0%92%D1%96%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0_64-68%20(1).pdf)
22. Плетеницька Л. С., Алексеева О. Р., Павленко І. Г. Оцінка впливу дистанційного навчання на академічну успішність та формування професійних компетентностей майбутніх педагогів для впровадження принципів Нової української школи. *Академічні візії*, 2024. № 32. С. 1-14.. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1172>
23. Прищак М. Д., Мацко М. А. Психологія особистості. Психічні властивості особистості. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/3prishak_psihologiya_ch1/1252.html
24. Прокоф'єва Л., Лебедева І. Взаємовплив соціального інтелекту та успішності навчання дітей шкільного віку. 2022. С. 112-115. URL: <http://idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/08/psyholohija-vypusk-4.pdf#page=113>
25. Пухно С. В. Самооцінка студентів закладів вищої освіти як чинник успішності навчання. *Слобожанський науковий вісник. Серія Психологія*. 2023. Вип. 2. С. 35-39. URL: <https://journals.spu.sumy.ua/index.php/psy/article/view/65>

26. Стрижак А. Є. Формування соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання. Київ, 2023. 272 с. URL: https://udu.edu.ua/images/data_file/viddil_aspirant/Doctor_filosofii/Strygak/dis_Strygak.pdf
27. Стрільчук В. Р. Вплив комунікативної компетентності на успішність навчання студентів. Миколаїв, 2022. 93 с. URL: https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2246/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%87%D1%83%D0%BA_%D0%B4%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC.pdf
28. Сушко А. Взаємозв'язок особливостей темпераменту та самореалізація особистості. 2023. С. 380-382. URL: http://psr.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/01/Zbirnik-konferencii_listopad2023.pdf#page=380
29. Сушко А. С. Взаємозв'язок властивостей темпераменту та самореалізації особистості / Interrelation of temperament properties and self-realisation of personality. Тернопіль, 2024. 52 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/51347/1/%D0%A1%D1%83%D1%88%D0%BA%D0%BE_%D0%9F%D0%A1-41.pdf
30. Темперамент як характеристика особистості. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/10144/>
31. Тест шкільної тривожності Філіпса. С. 1-5. URL: <https://surl.li/zrmwhj>
32. Третяк Т. О., Севериновська О. В., Бойко М. Зв'язок успішності навчання та когнітивних здібностей студентів із психофізіологічними особливостями. 2016. С. 18-26. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/269-Article%20Text-455-1-10-20160506.pdf>
33. Управлінська діяльність і темперамент: зв'язок, врахування впливу. URL: <https://studfile.net/preview/9156818/page:8/>

34. Харченко Н., Дробик М. Вплив темпераменту на особливості адаптації студентів різної статі. *Вісник Національного університету оборони України*, 2022. № 66 (2), С. 113-120. URL: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-66-2-113-120>

35. Цимбалюк С. М. Дослідження діяльності центрів академічного успіху (academic success centers) в університетах США: базові поняття. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2023. № 2 (67). С. 372-379. URL: ISSN 2308-4855; 2308-4863

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика на вивчення властивостей темпераменту /Дитячий варіант тесту

Айзенка

Матеріальне забезпечення:

1. Дитячий варіант тесту Айзенка
2. Ключ до тесту
3. Чисті листки паперу

Процедура дослідження:

На завершення бесіди про темперамент учням пропонується визначити тип свого темпераменту. Досліджуваним роз'яснюється інструкція та зачитуються питання тесту.

Коли учасникам тестування дані відповіді на всі запитання, відбувається розшифрування. Для цього експериментатор зачитує номер питання і варіант відповіді, а також букву «Б», «Е», або «Т», яку учні виставляють рядом зі своєю відповіддю, якщо вона відповідає зачитаному. Потім учні підраховують кількість написаних літер – окремо «Б», «Е» і «Т».

Після цього учні малюють систему координат /по осі Y буде розташована шкала «Тривожність», по осі X – шкала «Екстраверсія», посередині буде 11 балів/ і виставляють точку згідно отриманих величин Е та Т.

Експериментатор пояснює, що у тих, у кого точка розташована в 1-му квадраті, то це холеричний тип темпераменту, в 2-му – меланхолічний; в 3-тньому – флегматичний; в 4-му – сангвіні стичний.

На завершальному етапі бесіди дається змістовна характеристика шкал «Б» /Брехня/, «Е» /Екстраверсія/ і «Т» /Тривожність/.

Інструкція: *«Діти, зараз як ми попередньо обговорили буде проведена методика на визначення типу вашого темпераменту. Для цього ми спочатку підпишемо свій аркуш паперу, де зазначимо своє ім'я та прізвище, клас. Далі будемо записувати тільки номер питання – їх буде 56 – і відповідь «+» /так/ чи «-» /ні/».*

Тест Айзенка /дитячий варіант/ J. E. P. I.

1. Тобі подобається знаходитись в веселій та шумній компанії?
2. Чи часто ти потребуєш допомоги інших дітей?
3. Коли тебе питають, ти частіше всього швидко знаходиш відповідь?
4. Чи буваєш ти дуже сердитим та роздратованим?
5. Чи часто в тебе змінюється настрій?
6. Чи буває таке, що тобі іноді більше подобається бути одному, ніж зустрічатися з іншими дітьми?
7. Тобі заважають заснути різні думки?
8. Ти завжди виконуєш все відразу так, як тобі кажуть?
9. Чи любиш ти жартувати над кимсь?
10. Чи було коли-небудь так, що тобі було сумно без особливих на те причин?
11. Чи можеш ти сказати, що в цілому ти весела людина?
12. Ти коли-небудь порушував дисципліну в школі?
13. Чи буває так, що тебе майже все дратує?
14. Тобі сподобалась би така робота, де все треба робити швидко?
15. Чи було таке, щоб ти видав чиюсь таємницю, яку лише тобі довірили?
16. Чи можеш ти без будь-яких зусиль розвеселити компанію дітей, які сумують?
17. Чи буває так, що твоє серце починає сильно колотитися, навіть якщо ти майже не хвилюєшся?
18. Якщо ти хочеш потоваришувати з іншим хлопчиком чи дівчинкою, то ти першим починаєш розмовляти?
19. Ти коли-небудь казав неправду?
20. Ти легко засмучуєшся, коли тебе насварять за що-небудь?
21. Тобі постійно подобається жартувати та розповідати веселі історії своїм друзям?
22. Ти іноді почуваш себе втомленим без особливих на те причин?
23. Ти завжди виконуєш те, що тобі кажуть старші?

24. Ти, як правило, завжди буваєш задоволеним?
25. Чи можеш ти сказати, що ти ображаєшся трохи більше, ніж інші?
26. Тобі завжди подобається грати з іншими дітьми?
27. Чи було таке, що тебе попросили допомогти дома по господарству, а ти за якимись обставинами це зробити не зміг?
28. Чи буває так, що без особливих на те причин в тебе крутиться в голові?
29. В тебе часом виникає таке почуття, що тобі все набридло?
30. Ти любиєш іноді по вихвалитися?
31. Коли ти знаходишся в компанії інших дітей, ти частіше за все мовчиш?
32. Ти зазвичай швидко приймаєш рішення?
33. Ти шуткуєш в класі поки не має вчителя?
34. Тобі часом сняться страшні сни?
35. Чи буває, що ти так хвилюєшся, що не маєш змоги всидіти на місці?
36. Чи можеш ти веселитися, не стримуючи себе, в товаристві дітей?
37. Чи легко тебе засмутити?
38. Чи доводилося тобі говорити про кого-небудь погано?
39. Чи можеш ти іноді сказати про себе, що ти безтурботна людина?
40. Якщо ти опиняєшся в дурному становищі, то потім чи довго буваєш засмученим з цієї причини?
41. Ти їси всяку їжу, що тобі пропонують?
42. Коли тебе про що-небудь просять, а ти не в змозі це зробити, чи з легким серцем ти відмовляєш?
43. Чи подобається тобі часто ходити у гості?
44. Чи був хоч би один раз у житті такий момент, коли тобі не хотілося жити?
45. Чи було таке, щоб ти коли-небудь був нечемний у розмові з батьками?
46. Як ти вважаєш, чи сприймають тебе як веселу людину?
47. Ти часто відволікаєшся, коли виконуєш уроки?

48. Чи буває зрідка так, що тобі не хочеться брати участь у загальних розвагах?

49. Тобі часто буває важко заснути через різні неспокійні думки?

50. Ти майже завжди упевнений у тому, що впораєшся із всім?

51. Чи буває так, що ти інколи відчуваєш себе самотнім?

52. Ти, як правило, соромишся заговорити першим з незнайомими людьми?

53. Часто ти спохвачуєшся, коли вже запізно?

54. Коли хто-небудь з дітей кричить на тебе, ти теж кричиш у відповідь?

55. Чи буває так, що ти дуже веселий або дуже сумний без особливої на те причини?

56. Тобі іноді здається, що важко одержати справжнє задоволення від товариства дітей?

КЛЮЧ ДО ТЕСТУ:

<i>Шкала</i>	<i>Варіант відповіді</i>	<i>Номери відповідей</i>
Б – брехня	+	8, 23, 41
	–	4, 12, 15, 19, 27, 30, 33, 38, 45
Е – Екстраверсія	+	1, 3, 9, 11, 14, 16, 18, 21, 24, 26, 32, 36, 39, 43, 46, 50, 54
	–	6, 31, 48, 52, 56
Т – Тривожність	+	2, 5, 7, 10, 13, 17, 20, 22, 25, 28, 29, 34, 35, 37, 40, 42, 44, 47, 49, 51, 53, 55

ТЕСТ ШКІЛЬНОЇ ТРИВОЖНОСТІ ФІЛПСА

Мета. Вивчити рівень і характер тривожності, пов'язаної зі школою, у дітей молодшого шкільного віку.

Обладнання. Аркуші паперу й ручки. Інструкція. Тест складається з 58 запитань, які можуть зачитуватися або пропонуватися письмово. На кожне запитання слід дати однозначну відповідь «Так» або «Ні».

«Діти, зараз вам будуть запропоновані запитання про те, як ви себе відчуваєте у школі. Старайтеся відповісти щиро і правдиво, тут немає правильних або неправильних, хороших або поганих відповідей. Над запитаннями довго не замислюйтесь. На аркуші для відповідей угорі напишіть своє ім'я, прізвище й клас. Відповідаючи на запитання, записуйте його номер і відповідь «+», якщо погоджуєтесь, й «—», якщо ні».

Текст опитувальника:

1. Чи важко тобі встигати разом із класом?
2. Чи хвилюєшся ти, коли вчитель каже, що збирається перевірити, наскільки ти знаєш матеріал?
3. Чи важко тобі працювати в класі так, як цього хоче вчитель?
4. Чи сниться тобі інколи, що вчитель розлютився від того, що ти не знаєш уроку?
5. Чи траплялося, що хтось із твого класу бив або вдарив тебе?
6. Чи часто ти хочеш, щоб учитель не поспішав, пояснюючи новий матеріал, щоб ти зрозумів, про що він каже?
7. Чи сильно ти хвилюєшся при відповіді або виконанні завдання?
8. Чи буває так, що ти боїшся відповідати, оскільки остерегаєшся зробити помилку?
9. Чи тремтять у тебе коліна, коли тебе викликають відповідати?
10. Чи часто твої однокласники сміються з тебе, коли ви граєте у різні ігри?
11. Чи трапляється, що тобі ставлять нижчу оцінку, ніж ти очікував?

12. Чи хвилює тебе питання про те, чи не залишать тебе на другий рік?
13. Чи намагаєшся ти уникнути ігор, у яких робиться вибір, тому що тебе зазвичай не обирають?
14. Чи буває часом, що ти весь тремтиш, коли тебе викликають відповідати?
15. Чи часто у тебе виникає відчуття, що ніхто з твоїх однокласників не хоче робити того, що хочеш ти?
16. Чи сильно ти хвилюєшся перед тим, як почати виконувати завдання?
17. Чи важко тобі отримувати такі оцінки, яких очікують батьки?
18. Чи боїшся часом, що тобі стане зле у класі?
19. Чи будуть твої однокласники сміятися з тебе в разі, якщо ти зробиш помилку під час відповіді?
20. Чи схожий ти на однокласників?
21. Чи тривожися ти після виконання завдання про те, наскільки добре ти з ним упорався?
22. Коли ти працюєш у класі, чи впевнений у тому, що все добре запам'ятаєш?
23. Чи сниться тобі іноді, що ти у школі й не можеш відповісти на запитання учителя?
24. Чи правда, що більшість дітей ставляться до тебе доброзичливо?
25. Чи працюєш ти старанніше, якщо знаєш, що результати твоєї роботи будуть порівнюватися у класі з результатами твоїх однокласників?
26. Чи часто ти мрієш про те, щоб менше хвилюватися, коли тебе викликають відповідати?
27. Чи боїшся ти іноді вступати у суперечку?
28. Чи не трапляється, що твоє серце починає сильно битися, коли учитель каже, що збирається перевірити твою готовність до уроку?
29. Коли ти отримуєш хороші оцінки, чи думає хтось із твоїх друзів, що ти хочеш вислужитися?

30. Чи добре ти себе відчуваєш із тими однокласниками, до яких інші діти ставляться з особливою повагою?
31. Чи буває, що деякі діти в класі говорять те, що тебе задіває?
32. Як ти гадаєш, чи втрачають прихильність класу ті учні, які не можуть упоратися з навчанням?
33. Чи схоже на те, що більшість твоїх однокласників не звертають на тебе уваги?
34. Чи часто ти боїшся виглядати безглуздо?
35. Чи задоволений ти тим, як до тебе ставляться вчителі?
36. Чи допомагає твоя мама в організації шкільних вечірок, як інші мами твоїх однокласників?
37. Чи хвилювало тебе колись те, що думають про тебе навколишні?
38. Чи сподіваєшся ти вчитися у майбутньому краще, ніж зараз?
39. Чи вважаєш ти, що одягаєшся до школи так само добре, як і твої однокласники?
40. Чи часто ти замислюєшся, відповідаючи на уроці, що про тебе в цей час думають інші?
41. Чи мають здібні учні якісь виняткові права, яких не мають інші учні в класі?
42. Чи дратує деяких твоїх однокласників, коли тобі вдається бути кращим за них?
43. Чи задоволений ти тим, як до тебе ставляться твої однокласники?
44. Чи добре ти відчуваєшся, коли залишаєшся наодинці з учителем?
45. Чи висміюють однокласники часом твою зовнішність та поведінку?
46. Чи гадаєш ти, що переймаєшся своїми шкільними справами більше, ніж твої однокласники?
47. Якщо ти не можеш відповісти, коли тебе запитують, чи відчуваєш ти, що от-от розплачешся?
48. Коли ввечері ти лежиш у ліжку, чи думаєш ти часом із тривогою про те, що буде завтра в школі?

49. Працюючи над складним завданням, чи відчуваєш ти інколи, що абсолютно забув речі, які добре знав раніше?

50. Чи тремтить трохи твоя рука, коли ти працюєш над завданням?

51. Чи відчуваєш ти, що починаєш нервувати, коли учитель каже, що збирається дати класу завдання?

52. Чи лякає тебе перевірка твоїх завдань у класі?

53. Коли вчитель говорить, що збирається дати класу завдання, чи боїшся ти, що не впораєшся з ним?

54. Чи снилося тобі часом, що твої однокласники можуть зробити те, чого не можеш ти?

55. Коли учитель пояснює матеріал, чи здається тобі, що твої однокласники розуміють його краще за тебе?

56. Чи тривожися ти по дорозі до школи, що вчитель може дати класу перевірочну роботу?

57. Виконуючи завдання, чи відчуваєш ти, що робиш це погано?

58. Чи тремтить злегка твоя рука, коли вчитель просить виконати завдання на дошці перед усім класом?

Ключ до запитань: «+» - Так, «-» - Ні	
1	11 + 21 - 31 - 41 + 51 -
2	12 - 22 + 32 - 42 - 52 -
3	13 - 23 - 33 - 43 + 53 -
4	14 - 24 + 34 - 44 + 54 -
5	15 - 25 + 35 + 45 - 55 -
6	16 - 26 - 36 + 46 - 56 -
7	17 - 27 - 37 - 47 - 57 -
8	18 - 28 - 38 + 48 - 58 -
9	19 - 29 - 39 + 49 -
10	20 + 30 + 40 - 50 -

Опрацювання та інтерпретування результатів:

Виокремлюють запитання, відповіді на які не збігаються із ключем тесту. Наприклад, якщо дитина відповіла «Так» на 58-е запитання, а в ключі цьому запитанню відповідає «-», то це прояв тривожності.

Підрахунок:

- Загальна кількість розбіжностей по всьому тесту:
 - Понад 50% – підвищена тривожність
 - Понад 75% – висока тривожність
- Кількість розбіжностей за кожним із 8 чинників тривожності

Чинники тривожності

№	Чинник	Номер запитання	S
1	Загальна тривожність у школі	2, 4, 7, 12, 16, 21, 23, 26, 28, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58	22
2	Переживання соціального стресу	5, 10, 15, 20, 24, 30, 33, 36, 39, 42, 44	11
3	Фрустрація потреби в досягненні успіху	1, 3, 6, 11, 17, 19, 25, 29, 32, 35, 38, 41, 43	13
4	Страх самовираження	27, 31, 34, 37, 40, 45	6
5	Страх ситуації перевірки знань	2, 7, 12, 16, 21, 26	6
6	Страх невідповідності очікуванням оточення	3, 8, 13, 17, 22	5
7	Низька фізіологічна опірність стресові	9, 14, 18, 23, 28	5
8	Проблеми і страхи у стосунках з учителями	2, 6, 11, 32, 35, 41, 44, 47	8

Змістова характеристика чинників:

1. Загальна тривожність у школі – загальний емоційний стан дитини, пов'язаний із життям у школі.
2. Переживання соціального стресу – емоційний стан у соціальних контактах з однолітками.
3. Фрустрація потреби в досягненні успіху – несприятливий психічний фон для досягнення високих результатів.
4. Страх самовираження – негативні переживання під час демонстрації своїх можливостей.
5. Страх ситуації перевірки знань – тривога у ситуаціях перевірки.
6. Страх невідповідності очікуванням оточення – переживання через оцінки інших.
7. Низька фізіологічна опірність стресові – знижена здатність адаптуватися до стресових ситуацій.
8. Проблеми у стосунках з учителями – негативний емоційний фон у взаємодії з учителями.

18	+	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	-	+	+	-	+	-	-	-	-	
19	-	-	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+	-	-	+	+	+	-	+	-	-	-	+	
20	+	-	+	+	-	+	-	+	-	+	+	-	+	+	-	+	-	+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	-	-	-	
21	+	-	-	+	+	-	+	+	-	-	+	+	-	+	+	-	+	-	+	+	-	+	-	-	+	+	-	-	+	-	
22	-	-	-	+	-	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	
23	+	+	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
24	+	+	+	+	-	-	+	+	-	+	-	-	-	-	+	-	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-	-	+
25	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	+	-
26	+	-	-	+	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	
27	-	+	+	+	-	-	+	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	+	+	+	-	-	-	+	
28	+	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	-	+	+	-	+	-	-	-	-	
29	-	-	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+	-	-	+	+	+	-	+	-	-	-	+	
30	+	-	+	+	-	+	-	+	-	+	+	-	+	+	-	+	-	+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	-	-	-	
31	+	-	-	+	+	-	+	+	-	-	+	+	-	+	+	-	+	-	+	+	-	+	-	-	+	+	-	-	+	-	

3	-	-	-	+	-	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	
2	-	-	-	+	-	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	
3	+	+	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
3	+	+	+	+	-	-	+	+	-	+	-	-	-	-	+	-	+	-	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-	+
3	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	+
3	+	-	-	+	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	-	-
3	-	+	+	+	-	-	+	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	+	+	+	-	-	+
3	+	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+	-	+	+	-	+	-	-	-	-
3	-	-	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+	-	-	+	+	+	-	+	-	-	+
4	+	-	+	+	-	+	-	+	-	+	+	-	+	+	-	+	-	+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	-	-
4	+	-	-	+	+	-	+	+	-	-	+	+	-	+	+	-	+	-	+	+	-	+	-	-	+	+	-	-	+
4	-	-	-	+	-	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
4	+	+	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4	+	+	+	+	-	-	+	+	-	+	-	-	-	-	+	-	+	-	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-	+
4	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	+

4 6	+	-	-	+	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	
4 7	-	+	+	+	-	-	+	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	+	+	+	-	-	-	+	
4 8	+	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	-	+	+	-	+	-	-	-	-	
4 9	-	-	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	-	+	-	-	+	+	+	-	+	-	-	-	+
5 0	+	-	+	+	-	+	-	+	-	+	+	-	+	+	-	+	-	+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	-	-	-	
5 1	+	-	-	+	+	-	+	+	-	-	+	+	-	+	+	-	+	-	+	+	-	+	-	-	+	+	-	-	+	-	
5 2	-	-	-	+	-	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
5 3	+	+	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
5 4	+	+	+	+	-	-	+	+	-	+	-	-	-	-	+	-	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-	-	+
5 5	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	+	-
5 6	+	-	-	+	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	
5 7	-	+	+	+	-	-	+	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	+
5 8	+	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	-	+	+	-	+	-	-	-	-	

Відповіді дітей до дитячого варіанту тесту Айзенка

№ п / п	Д									Д																								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	0
1	-	+	+	+	-	-	+	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	
2	+	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	-	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	
3	+	+	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
4	+	+	+	+	-	-	+	+	-	+	-	-	-	-	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	+	
5	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+	-	
6	+	-	-	+	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	
7	-	+	+	+	-	-	+	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	
8	+	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	-	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	
9	-	-	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	+	+	+	-	+	-	-	-	-	+	
10	+	-	+	+	-	+	-	+	-	+	+	-	+	+	-	+	-	+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	-	-	+	+	-	-	
11	+	-	-	+	+	-	+	+	-	-	+	+	-	+	+	-	+	-	+	+	-	+	-	-	+	+	-	+	+	-	-	+	-	
12	-	-	-	+	-	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	
13	+	+	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
14	+	+	+	+	-	-	+	+	-	+	-	-	-	-	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	+	
15	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+	-
16	+	-	-	+	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	
17	-	+	+	+	-	-	+	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	+	

18	+	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	-	+	+	-	+	-	-	-	-
19	-	-	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+	-	-	+	+	+	-	+	-	-	-	+
20	+	-	+	+	-	+	-	+	-	+	+	-	+	+	-	+	-	+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	-	-	-
21	+	-	-	+	+	-	+	+	-	-	+	+	-	+	+	-	+	-	+	+	-	+	-	-	+	+	-	-	+	-
22	-	-	-	+	-	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
23	+	+	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
24	+	+	+	+	-	-	+	+	-	+	-	-	-	-	+	-	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-	+
25	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	+
26	+	-	-	+	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-
27	-	+	+	+	-	-	+	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	+	+	+	-	-	-	+
28	+	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	-	+	+	-	+	-	-	-	-
29	-	-	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+	-	-	+	+	+	-	+	-	-	-	+
30	+	-	+	+	-	+	-	+	-	+	+	-	+	+	-	+	-	+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	-	-	-
31	+	-	-	+	+	-	+	+	-	-	+	+	-	+	+	-	+	-	+	+	-	+	-	-	+	+	-	-	+	-

4 6	+	-	-	+	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-
4 7	-	+	+	+	-	-	+	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	+	+	+	-	-	-	+
4 8	+	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	-	+	+	-	+	-	-	-	-
4 9	-	-	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+	-	-	+	+	+	-	+	-	-	-	+
5 0	+	-	+	+	-	+	-	+	-	+	+	-	+	+	-	+	-	+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	-	-	-
5 1	+	-	-	+	+	-	+	+	-	-	+	+	-	+	+	-	+	-	+	+	-	+	-	-	+	+	-	-	+	-
5 2	-	-	-	+	-	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
5 3	+	+	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5 4	+	+	+	+	-	-	+	+	-	+	-	-	-	-	+	-	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-	+
5 5	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	+
5 6	+	-	-	+	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	-	-

Таблиці по кожному фактору розподілу відповідей респондентів за методикою
«Тест шкільної тривожності Філіпса»

Розподіл відповідей за чинником тривожності «Загальна тривожність у школі»

№	Чинник тривожності	Питання	Позитивні (+) відповіді	Негативні (-) відповіді
1	Загальна тривожність у школі	2	13	17
2	Загальна тривожність у школі	4	15	15
3	Загальна тривожність у школі	7	17	13
4	Загальна тривожність у школі	12	14	16
5	Загальна тривожність у школі	16	16	14
6	Загальна тривожність у школі	21	15	15
7	Загальна тривожність у школі	23	13	17
8	Загальна тривожність у школі	26	12	18
9	Загальна тривожність у школі	28	14	16
10	Загальна тривожність у школі	46	17	13
11	Загальна тривожність у школі	47	13	17
12	Загальна тривожність у школі	48	15	15
13	Загальна тривожність у школі	49	16	14
14	Загальна тривожність у школі	50	12	18
15	Загальна тривожність у школі	51	15	15
16	Загальна тривожність у школі	52	14	16
17	Загальна тривожність у школі	53	13	17
18	Загальна тривожність у школі	54	16	14
19	Загальна тривожність у школі	55	14	16
20	Загальна тривожність у школі	56	15	15
21	Загальна тривожність у школі	57	13	17
22	Загальна тривожність у школі	58	14	16
	Сума		323	337
	Середнє значення (із 30)		≈14,68	≈15,32

Розподіл відповідей за фактором «Переживання соціального стресу»

№	Чинник тривожності	Питання	Позитивні (+) відповіді	Негативні (-) відповіді
1	Переживання соціального стресу	5	16	14
2	Переживання соціального стресу	10	18	12
3	Переживання соціального стресу	15	17	13
4	Переживання соціального стресу	20	19	11
5	Переживання соціального стресу	24	15	15
6	Переживання соціального стресу	30	18	12
7	Переживання соціального стресу	33	16	14
8	Переживання соціального стресу	36	17	13
9	Переживання соціального стресу	39	14	16
10	Переживання соціального стресу	42	15	15
11	Переживання соціального стресу	44	17	13
	Сума		182	148
	Середнє значення		16.55	13.45

Розподіл відповідей за чинником «Фрустрація потреби в досягненні успіху»

№	Чинник тривожності	Питання	Позитивні (+) відповіді	Негативні (-) відповіді
1	Фрустрація потреби в досягненні успіху	1	17	13
2	Фрустрація потреби в досягненні успіху	3	18	12
3	Фрустрація потреби в досягненні успіху	6	16	14
4	Фрустрація потреби в досягненні успіху	11	15	15
5	Фрустрація потреби в досягненні успіху	17	14	16
6	Фрустрація потреби в досягненні успіху	19	15	15
7	Фрустрація потреби в досягненні успіху	25	16	14
8	Фрустрація потреби в досягненні успіху	29	17	13
9	Фрустрація потреби в досягненні успіху	32	16	14
10	Фрустрація потреби в досягненні успіху	35	15	15
11	Фрустрація потреби в досягненні успіху	38	17	13
12	Фрустрація потреби в досягненні успіху	41	14	16
13	Фрустрація потреби в досягненні успіху	43	18	12
	Сума		208	172
	Середнє значення		16,00	13,23

Розподіл відповідей за чинником тривожності «Страх самовираження»

№	Чинник тривожності	Питання	Позитивні (+) відповіді	Негативні (-) відповіді
1	Страх самовираження	27	18	12
2	Страх самовираження	31	19	11
3	Страх самовираження	34	17	13
4	Страх самовираження	37	16	14
5	Страх самовираження	40	18	12
6	Страх самовираження	45	17	13
	Сума		105	75
	Середнє значення		17,5	12,5

Розподіл відповідей за чинником тривожності «Страх ситуації перевірки знань»

№	Чинник тривожності	Питання	Позитивні (+) відповіді	Негативні (-) відповіді
1	Страх ситуації перевірки знань	2	17	13
2	Страх ситуації перевірки знань	7	18	12
3	Страх ситуації перевірки знань	12	16	14
4	Страх ситуації перевірки знань	16	19	11
5	Страх ситуації перевірки знань	21	17	13
6	Страх ситуації перевірки знань	26	18	12
	Сума		105	75
	Середнє значення		17,5	12,5

Розподіл відповідей за чинником тривожності «Страх невідповідності очікуванням оточення»

№	Чинник тривожності	Питання	Позитивні (+) відповіді	Негативні (-) відповіді
1	Страх невідповідності очікуванням оточення	3	17	13
2	Страх невідповідності очікуванням оточення	8	18	12
3	Страх невідповідності очікуванням оточення	13	16	14
4	Страх невідповідності очікуванням оточення	17	19	11
5	Страх невідповідності очікуванням оточення	22	17	13
	Сума		87	63
	Середнє значення		17,4	12,6

Розподіл відповідей за чинником тривожності «Низька фізіологічна опірність стресові»

№	Чинник тривожності	Питання	Позитивні (+) відповіді	Негативні (-) відповіді
1	Низька фізіологічна опірність стресові	9	16	14
2	Низька фізіологічна опірність стресові	14	18	12
3	Низька фізіологічна опірність стресові	18	17	13
4	Низька фізіологічна опірність стресові	23	19	11
5	Низька фізіологічна опірність стресові	28	18	12
	Сума		88	62
	Середнє значення		17,6	12,4

Розподіл відповідей за чинником тривожності «Проблеми і страхи у стосунках з учителями»

№	Чинник тривожності	Питання	Позитивні (+) відповіді	Негативні (-) відповіді
1	Проблеми і страхи у стосунках з учителями	2	16	14
2	Проблеми і страхи у стосунках з учителями	6	18	12
3	Проблеми і страхи у стосунках з учителями	11	17	13
4	Проблеми і страхи у стосунках з учителями	32	19	11
5	Проблеми і страхи у стосунках з учителями	35	18	12
6	Проблеми і страхи у стосунках з учителями	41	17	13
7	Проблеми і страхи у стосунках з учителями	44	16	14
8	Проблеми і страхи у стосунках з учителями	47	19	11
	Сума		120	90
	Середнє значення		15	11.25

Таблиці розподілу відповідей за допомогою дитячого варіанту тесту Айзенка

Розподіл відповідей за шкалою «Брехня (В)»

№	Шкала	Питання	Позитивні (+) відповіді	Негативні (-) відповіді
1	Брехня (В)	8	5	25
2	Брехня (В)	23	6	24
3	Брехня (В)	41	7	23
4	Брехня (В)	4	16	14
5	Брехня (В)	12	15	15
6	Брехня (В)	15	14	16
7	Брехня (В)	19	13	17
8	Брехня (В)	27	11	19
9	Брехня (В)	30	10	20
10	Брехня (В)	33	9	21
11	Брехня (В)	38	8	22
12	Брехня (В)	45	9	21
	Сума		123	237
	Середнє значення (М)		4,1	

Розподіл відповідей за шкалою «Екстраверсія (Е)»

№	Шкала	Питання	Позитивні (+) відповіді	Негативні (-) відповіді
1	Екстраверсія (Е)	1	20	10
2	Екстраверсія (Е)	3	19	11
3	Екстраверсія (Е)	9	18	12
4	Екстраверсія (Е)	11	21	9
5	Екстраверсія (Е)	14	20	10
6	Екстраверсія (Е)	16	17	13
7	Екстраверсія (Е)	18	19	11
8	Екстраверсія (Е)	21	18	12
9	Екстраверсія (Е)	24	22	8
10	Екстраверсія (Е)	26	17	13
11	Екстраверсія (Е)	32	18	12
12	Екстраверсія (Е)	36	16	14
13	Екстраверсія (Е)	39	19	11
14	Екстраверсія (Е)	43	17	13
15	Екстраверсія (Е)	46	18	12
16	Екстраверсія (Е)	50	16	14
17	Екстраверсія (Е)	54	17	13
18	Екстраверсія (Е)	6	8	22
19	Екстраверсія (Е)	31	7	23
20	Екстраверсія (Е)	48	6	24
21	Екстраверсія (Е)	52	5	25
22	Екстраверсія (Е)	56	9	21
	Сума		347	313

Середнє значення		15,8	14,2
-------------------------	--	-------------	-------------

Розподіл відповідей за шкалою «Тривожність (Т)»

№	Шкала	Питання	Позитивні (+) відповіді	Негативні (-) відповіді
1	Тривожність (Т)	2	14	16
2	Тривожність (Т)	5	12	18
3	Тривожність (Т)	7	13	17
4	Тривожність (Т)	10	15	15
5	Тривожність (Т)	13	11	19
6	Тривожність (Т)	17	10	20
7	Тривожність (Т)	20	13	17
8	Тривожність (Т)	22	12	18
9	Тривожність (Т)	25	14	16
10	Тривожність (Т)	28	13	17
11	Тривожність (Т)	29	11	19
12	Тривожність (Т)	34	15	15
13	Тривожність (Т)	35	14	16
14	Тривожність (Т)	37	12	18
15	Тривожність (Т)	40	13	17
16	Тривожність (Т)	42	12	18
17	Тривожність (Т)	44	10	20
18	Тривожність (Т)	47	11	19
19	Тривожність (Т)	49	14	16
20	Тривожність (Т)	51	13	17
21	Тривожність (Т)	53	12	18
22	Тривожність (Т)	55	15	15
	Сума		226	434
Середнє значення (М)			10,3	19,7